

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

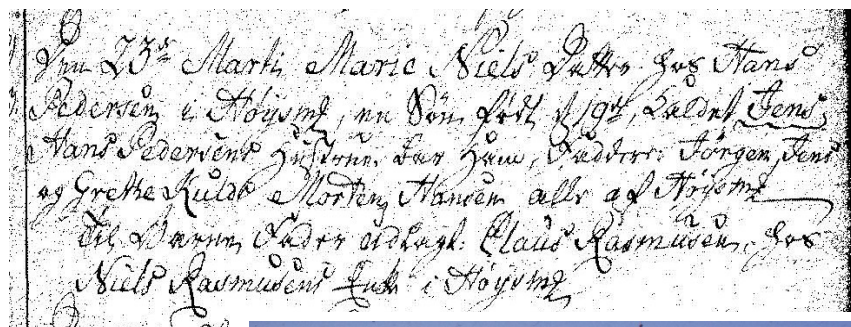
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nakskov-slægten – det gode borgerskab og landboproletariatet

Nakskov-slægten rummer de største kontraster. Mindst hundrede års solidt miljø af borgerskab, håndværksmestre og embedsmænd får tilført helt nyt blod, fordi daglejerskens søn Peter Vilhelm Jensen [20] i 1844 med præstens anbefaling i skudsmålsbogen drager fra Sandby, Lolland, ud i den store verden for at gøre sin lykke. Han ender i Nakskov, 5 km derfra, men det var også nok til at sætte skel: Fra et miljø af tjenestekarle og ugifte mødre på bunden af landboproletariatet evner Peter Vilhelm at gøre sin entré på købstadens bonede gulve, gifte sig ind i en gammel Nakskov-slægt, blive skræddermester med otte svende - og far til den grosserer Harald Jensen [10], der giftede sig med Anna Brandrup [11] fra en lige så gammel købstadsslægt som den, Peter Vilhelm selv var kommet ind i ved at ægte Karen Sofie Bombak [21].

Den besvangrede tjenestepige

Peter Vilhelm har helt sikkert ikke diventeret med sin herkomst ved skræddermesterlaugets punchebowle i Nakskov. Vi kan føre slægten tilbage til hans farfar, en tjenestekarl Claus Rasmussen [80], der som 18-årig i 1787 arbejder hos bonde og gårdbeboer Hans Pedersen, 33 år, i Højsmarke ved Sandby. I huset er også den 21-årige tjenestepige Birthe Nielsdatter. Hans Pedersens kone er madmoder Anne Sørensdatter, 36 år, der har været gift en gang før, men hun er Hans' første kone. I huset bor også to for den tid usædvanligt gamle mennesker: Hans Pedersens 70-årige mor Ingeborg Jespers og hans 80-årige farbror Jes Jespersen, der ved folketællingen betegnes som "gammel og skrøbelig, nyder almisse af sognet". Vi er altså i et fattigt hjem, hvor der dog er plads til de to gamle mennesker. Nok påtager husbonden sig vel at have dem boende af pligt. At komme "på sognet", var dengang ensbetydende med at komme på fattiggården, og det var en skæbne værre end døden. Men Hans Pedersen gør det også, fordi han er et godt og ansvarligt menneske. I hvert fald god og ansvarlig nok til personligt at møde op hos præsten den 23. marts 1794 sammen med sin tjenestepige Maria Nielsdatter [81], fordi hun er blevet besvangret af hans tidligere tjenestekarl Claus Rasmussen [80], der på det tidspunkt er forduftet fra gården; Hans Pedersen oplyser til præsten, at Claus nu bor hos Niels Rasmussens enke i Højsmarke – altså helt tæt på. Så rigtigt forsvundet har Claus ikke været, men måske bare for fej til at tage ansvaret på sig og gå til præsten med den pige, han har "bragt i ulykke"? Ifølge folketællingerne var Claus ikke en gift mand. Som altafgørende øvrighedsperson er det præsten i Sandby, der den 23. marts dels døber Marias fire dage gamle søn Jens Clausen [40], dels ved indtegnning i kirkebogen fastslår paterniteten: "Til barnets fader er udlagt Claus Rasmussen hos Niels Rasmussens Enke i Højsmarke".

Tv. to fotos fra Højsmarke i 2002, ingen bygninger fra 1700-tallet har overlevet. Th. Sandby kirke i 1975. Øverst Sandypræstens indføring i kirkebogen af [40] Jens Clausens fødsel og dåben den 23. marts 1794.

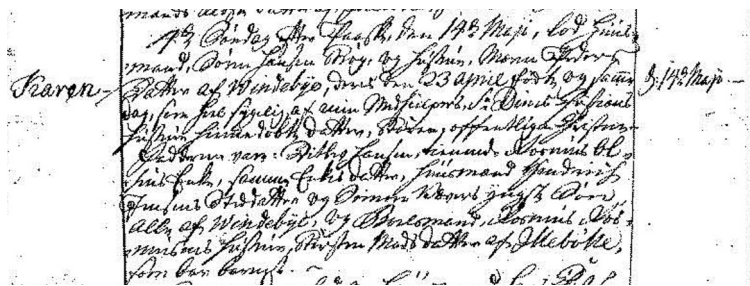

Måske er der en grund mere til at Hans Pedersen og hans kone støtter Maria og spædbarnet. Tre uger før dåben, den 2. marts, var Hans og Anne også hos præsten, denne gang for at få præsten til at nedkalde Herrens velsignelse over deres eget dødfødte pigebarn, så at djævelen ikke skulle få barnesjælen. Det er vel rimeligt at tro, at et par, der netop har mistet en nyfødt pige, er særligt motiverede for at være plejeforældre til den dreng, deres tjenestepige føder lige efter. Hans og Anne havde i forvejen fået to børn sammen, en pige og en dreng, der i 1794 var henholdsvis 12 og 11 år. Der har nok været mere hjerte- end husrum hos Hans Pedersen. Hans' første kone havde tjent hos den velhavende enke efter Hans Kuld i Højsmarke¹, det må være den Grete Kuld, der mødte op blandt fadderne ved Jens Clausens dåb i Sandby kirke sammen med Jørgen Jensen og Morten Hansen, der også var fra Højsmarke. Jens betegnes som "plejebarn" ved folketællingen i 1801, hvor Hans og Annes søn Peder Hansen nu er blevet 20 år, men som ugift stadig bor hjemme sammen med sin 15-årige søster Ellen Hansdatter. Der er ingen tjenestefolk på gården mere; den syvårige plejesøn har utvivlsomt fået lov at hjælpe de to søskende med arbejdet. Jens' biologiske forældre er der ikke flere spor af. Hans mor Maria optræder hverken i folketællingen 1787 eller 1801. Præsten noterer ikke Marias alder og fødested, da han døber hendes slegfredbarn. Claus Rasmussen leder man også forgæves efter i både Sandby og nabosognene. Forsøg på at spore slægterne bag de to, der stod bag besvangringen på gården i Højsmarke i 1793 førte ikke til resultater: Claus' far Rasmus lader sig ikke spore, og Marias far Niels heller ikke.

Daglejersken fra Langeland

Jens Clausen blev gift med Karen Sørensdatter [41] i Sandby kirke den 18. september 1819. "Krage søger mage", siger man, og Karen var rundet af lige så lav æt som sin tilkommende. Hun var datter af husmand Søren

Rasmussen [82] og hans hustru Maren Andersdatter [83], der boede i Vindeby ved Lindelse på Langeland, de lod deres Karen døbe i Lindelse kirke den 14. maj 1797. Hun blev født 24. april. Forældrene ser ud til at have mødt hinanden, mens de i 1787 begge tjente i Herslev lige nord for Lindelse, den da 24-årige Søren hos gårdmand Rasmus Clausen og den da 14-årige Maren hos gårdmand Peder Larsen. Hvornår Karen Sørensdatter bryder op fra

Karen Sørensdatters indførelse i kirkebogen i Lindelse på Langeland ved dåben den 14. maj 1797.

Langeland og hvordan hun møder plejedrengen Jens og ender med at gifte sig med ham ved vi ikke; faktisk dukker sporet fra Langeland først op i 1845, hvor Karen, der da forlængst er enke, oplyser sit fødested. Søren Rasmussen [82] blev født ca. 1763; hans forældre Rasmus Clausen [164] og Dorthe Hansdatter [165] var "gaardfolck" i Herslev nord for Lindelse på Langeland, og Søren havde tre yngre brødre, Claus, Hans og Michel, men noget tyder på, at Dorthe ikke var hans biologiske mor, for folketælleren lister i 1787 først de tre små (halv-)brødre på 10, 6 og 4 år og bagefter en Christine Matzdatter på 13 og først til sidst Søren [82] og en Ane Michelsdatter, der begge er 24 år. Sørens kone, Maren Andersdatter er der ikke fundet nogen oprindelse til.

Ved Jens og Karens bryllup indskrives "ungkarl Jens Clausen" i kirkebogen som "tjener for gårdmand Johs. Hansen i Højsmarke", mens "pigen Karen Sørensdatter" er "tjener for gårdmand Niels Danias (?) i Sandby. Forloverne er gårdmand Niels Danias og husmand Hans Josefsen fra Tårs. Men som noget ganske usædvanligt skriver præsten ikke ægtefolkernes alder ned. Hvor der ved alle andre vielser er aldersangivelser, har præsten her ladet to felter blanke, der står bare "år" bagefter. Måske spurgte præsten de unge og fik det svar, at de var ikke sikre, men ville vende tilbage med tallene?

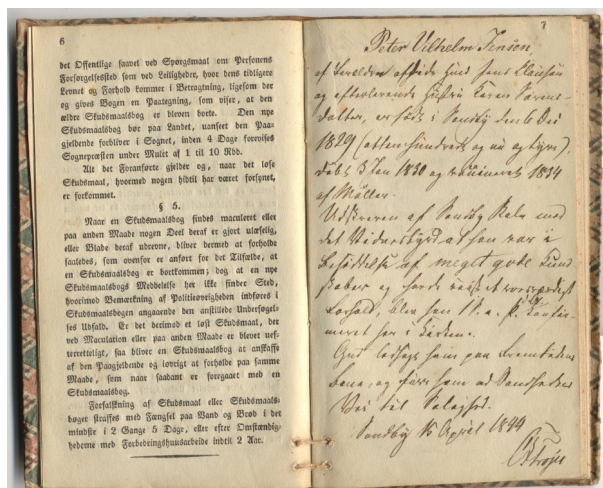
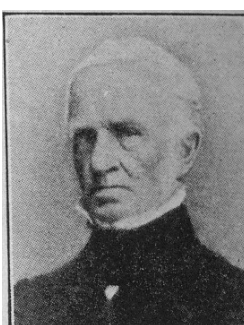
Jens og Karen føder kun to børn, vi har i hvert fald ikke spor af flere. Hans Jensen [20a] fødes ca. 1822. Peter Vilhelm [20] skriver siden om sin "broderdatter", der 23.8.1885 blev gift med bagermester Krøll fra Nyborg; denne bagermesterfrue må altså være datter af Hans. Jens og Karens næste og sidste søn er Peter Vilhelm Jensen [20], og Jens dør da Peter Vilhelm kun er et år gammel, nemlig den 11. februar 1831. Endnu engang finder vi en mystisk måde at indskrive Jens i kirkebøgerne på: Ved begravelsen den 19. februar betegnes han som "husmand i Sandby", men under hans navn står der – modsat ved alle andre – "født" og så et ulæseligt ord, muligvis en forkortelse for "uægte". Jens Clausen var ikke fyldt 37 år, da han døde.

¹ Selvejerbonden Otto Kuld (d. 1677), Skovbølle ved Højsmarke, anførte i 1659 bondeoprørshæren mod svenskerne, hans søn hed Hans Kuld, Grete kan have været enke efter hans sønnesøn. Svenskerne forklædte sig under deres belejring af Nakskov som bønder for at snige sig gennem byporten, Otto Kulds soldater afslørede deres krigslist: Ingen lollik så ud som de vilde og skæggede svenske lejesoldater.

Enken Karen Sørensdatter [41] er kun 33, og hun går en hård tid imøde. Ved folketællingen i 1834 bor hun i et hus i Sandby som "inderste", det kaldes også indsidder og betegner en person, gift eller ugift, af almuen på landet, der bor til huse hos andre og, uden at have fast tjeneste hos disse, danner egen husstand. I 1850 ophævedes et forbud mod, at fæstere eller lejere i deres gård indtog indsiddere.² Det svarer nogenlunde til at ophæve et forbud mod fremleje. I 1834 bor begge hendes sønner Hans og Jens endnu hos hende, de er 14 og 5 år, men dertil kommer den 1-årige Jens Chr. Danielsen, der jo altså ikke kan være søn af Jens Clausen. Nogen Daniel eller hr. Danielsen er der imidlertid ingen spor af. I 1844 drager Karens ældste søn Peter Vilhelm som nævnt afsted ud i den store verden, og ved folketællingen året efter sidder Karen alene tilbage i Sandby med Jens Chr. Danielsen, der nu er 12 år. Karen virker som "daglejerske". I 1855 kan Karen glæde sig over sin søn skræddermesterens bryllup med Karen Sofie Bombak [21], og hun lever endnu ti år. Først som 68-årig dør hun, den 25. oktober 1865.

Den stråtækte skoles dygtige elev

Ydmyg herkomst eller ej, Peter Vilhelm Jensen, der blev født den 6. december 1829, var i det mindste, modsat sin far, ægtefødt, og også hans senere papirer skulle blive gode. Han blev døbt 3. januar 1830 og lovformeligt vaccineret mod kopper af dr. Møller i 1834. Nok så vigtigt er det vist, at hans skudsmålsbog giver os billedet af en kvik skoleelev: *Udskreven af Sandby Skole med det Vidnesbyrd, at han var i Besiddelse af meget gode Kundskaber og havde viist et roesværdigt Forhold, blev han første Søndag efter Paaske dette Aar konfirmeret her i Kirken. Gud ledsage Ham paa Fremtidens Bane og føre ham ad Sandhedens Vei til Salighed,*³ skrev pastor C.J. Trojel i Sandby den 15. april 1844 i skudsmålsbogen med streg under "meget gode". Præsten skrev under i bogen en gang til to uger senere, da Peter Vilhelm på flyttedagen den 1. maj begav sig ud i verden. Måske havde han hørt om Christian VIII's glørværdige besøg i Nakskov sommeren før. Der skulle gå 69 år før Nakskov igen fik kongebesøg.

P.V. var to år, da huset ø. tv, nu Tårsvej 14, Sandby, blev opført skråt over for den kirke, hvor han blev døbt, og hvorfra han efter konfirmationen fik det gode vidnesbyrd i skudsmålsbogen (ø. th.), og som han derpå forestillede sig med for pastor Bindsbøll i Nakskov (ø. mf.). P.V. og hans halvbror stod i skrådderlære i Nordenkirken, som Nakskov-gaden stadig hedder (tv.). Husfotos fra 2002.

Peter Vilhelms skudsmålsbog var offentligt stemplet for 42 rigsbankskillings løn, to dages løn for hans mor, det kan være præstens kasse klarede det for daglejerskens 14-årige søn, som ifølge bogens forskrifter skulle melde sig hos sognepræsten i tilflyttersognet inden fire dage efter sin ankomst. Det var dog først den 20. maj, at pastor S.C.W. Bindsbøll i Nakskov skrev "Foreviist ved Tilgang". Bindsbøll var Nakskovs sognepræst 1838-52 og blev siden Lolland-Falsters biskop.⁴ Hans bror var arkitekt og blev far til Th. Bindsbøll, kendt for sine møbler og sit kunsthåndværk. Spørgsmålet er, om Peter Vilhelm så straks faldt til i Nakskov. Ved folketællingen i 1845 er der hverken spor af ham nogen steder i hele Maribo amt, eller i hovedstaden, som han siden i sine velmagtsdage fik en udpræget svaghed for at besøge. Først i 1850 finder vi ham igen, nu som 20-årig skræddersvend i Nakskov. Han arbejder hos skrædder Jens Pedersen, 46 år, der bor "norden kirken" med sin kone Anne og deres 10-årige søn. Og i lære som skrædder samme sted er ingen anden end Peter Vilhelms nu 17-årige fosterbror Jens Chr. Danielsen.

² Ill. Konversationsleksikon, 1895, IV

³ Gotisk håndskrifttydning af Tue Gad, Det kgl. Bibliotek, 1974.

⁴ Da. Biografisk Haandleksikon, 1920

Forretningen var stor nok til at beskæftige endnu en skrædderlærling, Thomas Petersen, og en 21-årige tjenestepige. Men gammel og fin var skrædderbutikken næppe, Jens Pedersen var hverken skrædder i Nakskov ved folketællingerne i 1845 eller 1855.

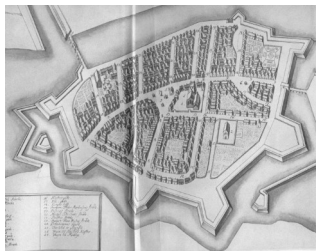
Peter Vilhelms ungdomsår var en brydningstid. Ved foketingsvalget i 1852, opstillede for første gang en bonde, Peder Pedersen Ludvig fra Sandby, han fik 370 stemmer, heraf 1 fra Nakskov by.⁵ Daglejerne var der ingen der valgte, de blev brugt som stemmekvæg: En Jens Lauesen, daglejer under Vallø Gods på Sjælland ville ikke, som man havde bedt ham om, stemme på Højre. Folk blev af godset transporteret til valgstedet, og selve valget foregik åbenlyst ved håndsoprækning. Det ville Lauesen ikke være med til. Dagen efter kom der så besked fra godset, at han ikke mere skulle søge arbejde dér.⁶ I byerne var laugenes lukkethed langsomt på vej mod opløsning, en fattig bondedreng kunne godt komme i skrædderlære i købstaden. Den 10. september 1852 fødtes i en daglejerbolig nær Nakskov kirke en anden fattig dreng, der skulle markere, at de danske classeskel kunne nedbrydes: den senere ØK-stifter og etatsråd H.N.Andersen. Men det allervigtigste for Peter Vilhelm var begribeligvis noget helt andet: Karen Sofie Bombak, som han giftede sig med i 1855. Inden vi hører mere om Peter Vilhelm, må vi se på Bombakkerne og deres forfædre.

Bombak – "en gunstig og øm Herre over Almuen"

Karen Sofie Bombaks farfar skræddermester Johan Frederich Bombak [84] blev født omkring 1761 og dukker op i bøgerne, da han i 1801 sammen med sin hustru Diderice J. Stoltze [85] får døbt parrets fem dage gamle søn i Nakskov kirke. Sønnen får faderens navn Johan Frederik Bombak [42], men familiens efternavn staves på utallige måder op gennem tiden, bl.a. Bornbach og Baumbach. Slægtsnavnet kom til Danmark fra Tyskland i 1400-tallet, men så langt behøver vi nok slet ikke at gå tilbage. Der er bevaret en kirkebog fra Nakskov med oplysninger helt tilbage til 1564⁷ - og den rummer ingen navne, der bare minder om Bombak. Den ældste påviselige forfader til skræddermesterslægten er snarere oberstløjtnant Daniel Bernbach.

Der findes ingen samtidige tegninger eller billeder fra den svenske belejring af Nakskov. 18 år efter indeholdt Resens atlas dette kort over byen. I kirken findes stadig den kanonkugle, svenskerne bombede altertavlen med 16.6.1659, og der er opsat en mindetavle i den over belejringens helte med oberstløjtnant Bernbach som den eneste faldne. Maleriet af Nakskovs borgmester Niels Nielsøn og hans familie i 1659 viser, hvordan borgerskabet så ud dengang. Fotos fra 2002.

Han var en helt. Efter at den svenske hær havde forladt Nakskov i 1658 udnævnte Frederik III oberst Christoffer von Mönnichshausen til byens kommandant. Men han var en vankelmødig slapsvans, der ikke kunne eller ville hindre svenskekongens tyske lejesoldater i at begå overgreb på nakskovitterne, udplyndre dem for mad og penge og give dem spark og hug, når det ikke gik hurtigt nok. Klager førte til, at kongen efter to måneder gav Mönnichsen marchordre og 20. maj 1658 udnævnte David Bernbach til Nakskovs kommandant.⁸ Hans navn anføres også som David von Bernbach, og han var temmelig sikkert af tysk afstamning eller i hvert fald fra hertugdømmerne. Det blev Daniel Bernbachs lod at deltage i forsvaret af Nakskov, da svenskerne atter angreb byen i foråret 1659 og først overvandt modstanden efter 13 ugers dramatisk belejring og beskydning. "Af officererne må

⁵ C.C.Haugner Nakskov Købstads historie II, 1945, s. 356. Ludvig døde 1879 og meningsfæller og venner rejste en mindesten for ham ved hans grav på Sandby kirkegård.

⁶ Dagligliv i Danmark II, 1964, s. 423

⁷ Perlestikkerbogen, genoptrykt 1954

⁸ De danske arkivalier om dette er gået tabt, men redaktør C.C.Haugner hentede oplysninger i det svenske rigsarkiv, da han skrev sin Nakskov Købstads Historie I, 1934

først og fremmest nævnes oberst Kørber og oberst Bernbach, der begge nød stor anseelse blandt borgerne og tillige var meget afholdt, hvad ellers ikke var tilfældet i de tider", skriver redaktør C.C.Haugner i 1934. Nakskov-præsten Poul Rogert der i 1731 ville imødegå samtidens kritik af den indsats, hans bysbørn havde ydet mod svenskerne, skød skylden på militærfolkene, men ikke på Bernbach:

Den dyrebare Hr. Oberstløjtnant Bernbach ejede ikke alene alle de Egenskaber, som prætenderes af en ret Officer, men var derhos ogsaa en saa gunstig og øm Herre over Almuen, og saadan en Patron for Borgerskabet, som faa kunne ligne, men færre overgaa. Og fordi Nakskov kendte ved saa mange rare Prøver hans Tapperhed og Fromhed i lige Grad, derfor er og hans Navn der i saadant Æreminde, som blomstrede i de Gamles Munde, saalænge de levede, som kendte ham. Hr. Bernbach berømmes ikke alene for sin store Aarvaagenhed i Belejringens Tid, hvormed han saa nøje observerede alle Fjendens Bevægelser, men endog for den ugemene Forstand, han ordinerede og foranstaltede Alting med, som kunde eragtes nyttigt til at hindre de Anslag, han havde mærket Fjenden af, skriver pastor Rogert, der var født 1702 og derfor meget vel selv kan have hørt "de Gamle" fortælle.

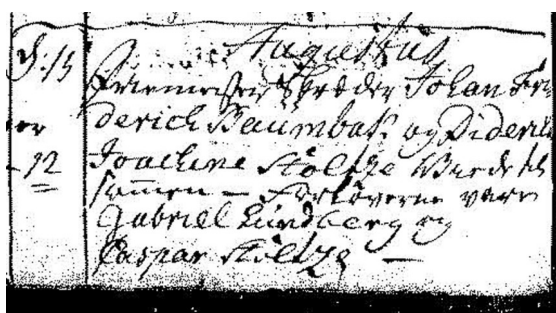
Den 9. juni 1658 førte Bernbach an i et udfald mod belejrerne. Han og hans soldater overrumplede seks snese svenskere i løbegravene, slog dem ned og befriede 30 lollandske bønder, som svenskerne havde sat til tvangsarbejde i løbegravene. Udfaldet kostede kun danskerne ganske få menneskeliv, men ét af disse var oberst Bernbachs. Og varige konsekvenser fik indsatsen ikke. Dagen efter genoptog svenskerne bombardementet af byen uafbrudt i tre dage: En mand på volden fik hovedet sønderskudt, da han kikkede over brystværnet, Philip Grovsmeds hustru fik hovedet skudt af, mens hun sad på sin seng og gav sit lille barn die. Man fandt kort efter barnet ved moderens bryst med patten i munden og den døde moders blod løbende ned over sig.⁹

David Bernbachs navn mindes på en trætavle, der 1900 blev hængt op i Nakskov kirkes søndre sideskib, men hans ligsten blev smidt væk under en hårdhændet restaurering af kirken 1854-60.

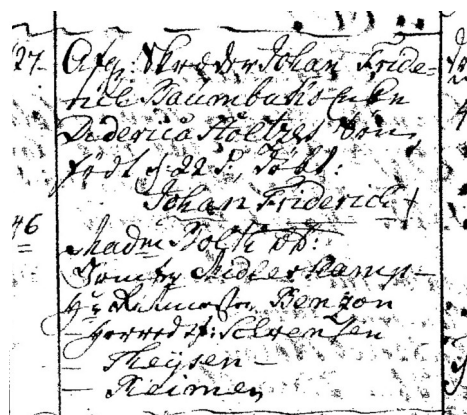
Fra krigshelt til skrædder

Og hvad har helten Bernbach så med skrædderslægten Bombak at gøre? Uomstødeligt bevis for slægtskabet kan ikke føres, men Bombakkerne staves i annalerne i begyndelsen af 1800-tallet snart Baumbach, snart Bornbach og snart Bombak, så Bernbach er en meget sandsynlig version. Men skulle da en krigers ætlinge ende som skræddere, dette blødagtige fag, som ofte udøvedes af vævre mandslinger, vanføre og krøblinge, der arbejdede i skrædderstilling og gelassent tog mål på byens herrer? Af krøblinge ja, og måske netop af krigsinvalid. Er det ikke højst tænkeligt, at Daniel Bernbachs kone eller kvinde har opfostret sønner, der i ly af faderens stolte navn fik en befordret karriere i kongens klæder, siden påførtes kvæstelser og endte i skrædderprofessionen hjemme i Nakskov? Måske stod en Bernbach med bag en klage over konkurrencen fra ikke-organiserede skræddere, der 25. februar 1695 fik amtmanden til at befale herredsfogeden at hjælpe Nakskovs skrædderlaug mod "bønhaserne".

Da
skræddermester
Johan Frederich
Bombak [84] og
Dideriche J.
Stoltze [85] den
27. november
1801 får døbt
sønnen Johan
Frederik [42], er
det bedste
borgerskab tilstede i
Nakskov kirke.
Udover faderen og
"Madame Stoltze"

Skræddermester Bombak [84] d.æ. gifter sig ind i Stoltze-slægten, da han 15.8.1800 vies til Dideriche [85] i Nakskov kirke med hendes far Casper (nederst) som forlover (ø.) og året lader de den senere skræddermester Bombak [42] d.y. døbe med samme fornavn som faderen (th.).

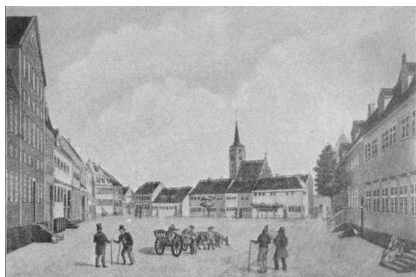

blandt andre en Madame Benzon og en Theysen, de øvrige navne i kirkebogen er ulæselige. Madame Benzon kan næppe være andre end den 27-årige Ida Louise Bentzon, datter af toldinspektør Hans Bentzon. Hun bor barnløs med sin mand, købmand Hans Wilhelm Klink i Weilegade 110, tæt på faderen i Weilegade 68. Hans Bentzon havde fem år tidligere fået en mulkt for embedsforsømmelse, det var almindeligt, at købmænd og skippere udførte

⁹ C.C.Haugner: Nakskov købstads historie I, 2. udg. 1944, s. 204

f.eks. korn, heste eller kvæg fra byen i større laster end officielt oplyst – fordi kornmålere og toldbetjente kunne forbedre deres sultegage ved at vise et mindre vagtsomt øje. Købmand Lars Smith Teisen, der var 36 år ved Bombaks barnedåb, havde erhvervet en købmandsgård på Torvet i 1791, han beskæftigede i 1801 tre karle og fire piger. Teisens søn Ludvig købte i 1818 den bygning på Torvet, der i dag er bevaret som en af byens fornemste

Købmand Lars Teisen stod fadder ved Johan Frederik Bombaks dåb i 1801, ti år før han var flyttet ind i den købmandsgård på Torvet, der står endnu (mf. og th., fotos fra 2002). Det er angiveligt Teisen, der står foran sit hus på tegningen fra 1827 (tv.)

bygninger. Nakskovs sidste købmand Teisen døde 1939.

Johan Frederich Bombak og Dideriche bor i 1801 i Tilegade 173 kun sammen med en skræddersvend og en tjenestepige; det nydøbte barn må derfor være deres førstefødte.

Mens det ikke er muligt at dokumentere forfædrene til Johan Frederich Bombak d.æ., der som nævnt er født omkring 1761, lader "Madame Stoltzes" forfædre sig spore et led længere tilbage. Dideriche Jorgina Stoltze [85] blev døbt 14. september 1777 i Nakskov kirke. Hun var den førstefødte, og de stolte forældre var told- og konsumtionsunderbetjent Casper Stoltze [170] og Birthe Margrethe Rasmusdatter [171]. Også her begunstigede det bedste selskab barnedåben: Nakskovs borgmester, by- og sognefoged Mathias Walter og jomfru Martha Sandberg var blandt fadderne. Den da 47-årige borgmester var ti år senere enkemand efter at have lagt to koner i graven. Jomfru Martha, 37, var og forblev ugift – ti år senere bor hun alene sammen med sin bror, hestehandler Lars Sandberg. Blandt fadderne var også den 48-årige købmand Jochum Mathias Dethmer fra Tilegade. Købmand Dethmer må have været en af byens største, i hvert fald tegnede han sig for broderparten af opkøbene, da varer fra de kongelige magasiner og fabrikker i 1765 skulle fordeles blandt Nakskovs handlende. Hans årlige opkøb oplystes at have været for 1000 rigsdaler, mens to andre købmænd aftog for hver det halve beløb og to jøder fik endnu mindre kvanta.¹⁰ At toldbetjentens datter Dideriche som voksen skulle invitere toldinspektørens datter med til sin førstefødtes dåb sammen med en af byens største købmænd illustrerer, at den gensidigt nyttige sammenvævning af købstadens embeds- handels- og håndværkerstand en generation senere, i 1801, var lige så udpræget som i 1777.

Casper Friderichsen Stoltze Møller [170] blev født 10.4.1751 og Birthe Rasmusdatter [171] ca. 1743. De boede i 1801 Søndergade 318, Nakskov med deres tilbageværende yngste datter, den da 17-årige Rosemine Cathrine Caspersdatter [85b]. Efter Dideriches fødsel kom omkring 1779 broderen Conrad Stoltze [85a] til. Casper var nærmest ansat ved toldvæsenet: Konsumtionen, også kaldet accisse, bestod i at indkassere told og afgifter på de varer, bønderne bragte til byen, og på hvad byen udførte. Konsumtionen blev ophævet 1851, undtagen for brændevin.

Men inden vi går videre ned i slægten, må vi lige gribe fat i navnet Stoltze¹¹, for med dét evner vi at føre Nakskov-slægten helt tilbage til 1600-tallets Mecklenburg og Femø. Casper Friderichsen Stoltze Møller [170] var nemlig søn af skytte og skovrider Jochum Levin Stoltze [340], der virkede på Rudbjerggård ved Tillitse, Lolland. Nu er vi således oppe i en befolkningsklasse, der fører slægtsnavn i stedet for patronym.¹² Hans kone - Caspers mor - var Kathrine Davidsdatter Thue [341]. Jochum Levin Stoltze, der blev gift med den 27 år yngre Kathrine i 1749, virkede i årtier som skytte for Rudbjerggaard, Fredsholm og Gottesgabe godser ved Tillitse sydøst for Nakskov nær Østersøkysten. Han og Kathrine boede i skyttehuset Revitze helt frem til hans død som 63-årig den 18. februar 1765. Kathrine var hans kone nr. 2 og levede helt til 1803. Godset havde i 1600-tallet tilhørt kong Christian IV's navnkundige elskerinde Kirsten Munk og dennes mor Ellen Marsvin, men i Jochums tid tilhørte det etatsråd Frederik Barnewitz Bülow, der som søn af kammerherre, generaladjutant Chr. Bülow arvede en del af det fra sin mor, da hun var blevet enke, og som dernæst i 1723 købte resten af godset tilbage til sin slægt fra oberstløjtnant

¹⁰ Brev til stiftamtmanden af 1. juli 1766

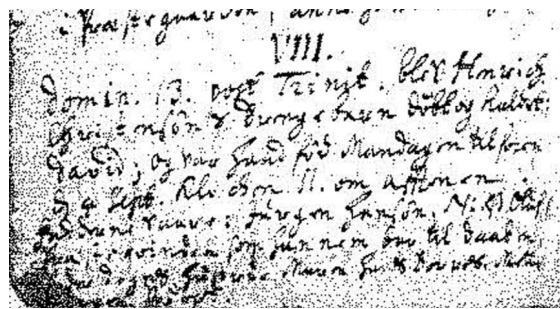
¹¹ Medvirkende kilde: Aase Jensen, Silkeborg

¹² Patronym: Efternavn er ens fars navn med tilføjelsen -sen, eller moderens navn med tilføjelsen -datter.

Jens Christopher von Lehsten. Men endnu i Jochums levetid solgte Frederik Barnewitz Bülov godset til Ide Margrethe Reventlow, grevinde Knuth, det var i 1755. Godset forblev i Knuth-slægtens eje frem til 1819. Rudbjerggaard ejes i 2013 af premierløjtnant, hofjægermester Gustav von Rosen, der arvede det, da hans stedfar grev Einar Ludvig August Reventlow døde i 1978. I 2012 gjorde von Rosen den gamle etatsråd kunsten efter: Han udvidede godset kraftigt med opkøbet af Gottesgabe og Saunsøgård fra den excentriske fabrikant Stig Husted Andersens dødsbo, og herefter består godset af omkring 4000 tønder land.

Jochum var indvandrer. Han var født 1701 og blev døbt 15. november i Klein Lukow ved Neubrandenburg i Mecklenburg, Tyskland, men om hans forældre og slægten Stoltze videre bagud i tiden har vi ingen oplysninger. Den udenlandske oprindelse fremgår af et brev, en anden af af Jochums sønner, David Jochumsen Stoltze [170e] i 1762 skrev til Udskrivningsvæsenet, for at få sin søn Frantz Wogelius, slettet fra rullen, dvs. fritaget for militærtjeneste. Begrundelsen var, at Davids far var "fri", fordi han var født i Mecklenburg.¹³

Men også for Casper Friderichsen Stoltze Møller [170]'s mor kan vi føre slægten et nok længere tilbage: Kathrine Davidsdatter Thue [341], som altså var hustru til skytten på Rudbjerggaard, blev født 21. februar 1728 i Nykøbing Falster som eneste datter af David Hinrichsen [682], der havde løst borgerskab i Nykøbing i december 1722 som skipper og værtshusholder efter i februar samme år at være blevet gift med Maren Jørgensdatter Kaare [683]. Hun var født 1699 i Nykøbing, mens David Hinrichsen var født 4. september 1693 på Femø. Forfædrene til begge Kathrines forældre fortæller sig i tiden før kirkebøgerne. Da præsten på Femø indskrifter Hinrichs søn Davids dåb er det kun 14 år siden Femøs første kirkebog blev taget i brug. Pastoren finder det passende at oplyse, at Davids fødsel fandt sted kl. 11 om aftenen. Hvem der fulgte og bar er ikke læseligt, men som voksen fandt David åbenbart Femø for lille og rejste - med en øbos selvfølgelig nemme for sejlads - ud til sin tilværelse som skipper og siden værtshusholder i Nykøbing. Femø-boerne havde haft det hårdt: Efter svenskernes plyndringer i 1660 havde hungersnøden været så massiv, at befolkningen kun overlevede med hjælp fra både Stubbekøbing og Nykøbing.

Kirkebogen fra Femø med David Hinrichsens [682] dåb 1693, 13. søndag efter Trinitatis.

Den fraskilte skrædderinde

Mens altså skræddermester P.V. Jensens mor Karen Sofie Bombak [21] kunne føre sine fædrene Bombak- og især Stoltze-ener tilbage til 1600-tallets klasse-mæssige mellemlag, var hendes mødrene slægt nok håndværkere, men af knapt så honette lag. Sofies mor var Karen Line Clausen [43]. Hun var datter af drejermester Claus Andreasen [86] og Sophie Olsdatter [87], Søndergade 279, Nakskov, der lod Karen Line døbe i Nakskov kirke den 17. maj 1805. Med ved denne barnedåb var naboen, den 35-årige købmand Niels Staal Reimer, Søndergade 287, og købmandskarlen Jens Chr. Krøjer, der arbejdede i byens største købmandshandel, Hans Dorphs på Torvet. Krøjer blev siden storkøbmand, og kom til at eje den betydelige gård Nielstrup nord for Sandby frem til 1824. Claus Andreasen [86] er født ca. 1767 og hans kone [87] ca. 1770.

Karen Line Clausens slægt var drejere, gennem seks generationer holdt de til i Søndergade 47 (th., i 2002), hvor kunstdrejler Th. Clausen i 1934 lod sit værksted med oldefaderens drejelad fotografere (ø.)

Drejermester Claus Andreasen [86] var led i en mange generationer lang kæde af drejermestre i Nakskov. Endnu i 1934 kunne man fotografere drejerværkstedet i Søndergade 47 (tidl. 279), hvor familien Clausen indrettede drejerværksted i 1776, og hvor kunstdrejler Th. Clausen i 1934 fremviste sit værksted med det drejelad, hans oldefar havde lavet.¹⁴ Claus Andreasen var selv søn af en drejler, nemlig Andreas Michelsen, der lod ham døbe i oktober 1770. Præstens notater

¹³ Kilden er Aase Jensen, der refererer til 26. lægd nr. 308.

¹⁴ C.C.Haugner: Nakskov købstands historie II, 1945, s. 324

om følget giver et godt indtryk af det borgerskab, Claus var rundet af: komsumptionsbetjent Henrich Lundgaards hustru, skrædder Lars Erslev, en Jens Kamper, som formentlig var far til den svend Lars Kamper, der tjente hos skrædderen, Monsieur Østergaard, købmand og herberger (hotelvært) Christopher Dardarell og Agnetha Mortensdatter overværede højtideligheden i Nakskov kirke. Sophie Olsdatter, hvis herkomst ikke har kunnet spores, føder Claus en søn og to døtre, før Karen Line Clausen [43] kommer til den 8. maj 1805 og bliver døbt som beskrevet oven for.. Hendes fornavn trækkes tit sammen til Caroline. Ved folketællingen i 1801 finder vi den 31-årige drejer og hans 34-årige kone på Søndergade 279 i Nakskov med sønnen på 2 år, døtrene på 4 og 5 samt en 15-årig tjenestepige.

Efter 1805 tyder noget på, at Sophie er død, i hvert fald bor den nu 64-årige drejermester i 1834 sammen med en ny hustru, 14 år yngre end han, som han også har fået børn med, nemlig en pige og en dreng født 1810-12 [43x, 43y]. Pigen er døbt Sophie, hans første kones navn, så der er ingen grund til at tro de blev skilt.

Skilsmisser var sjældne dengang. Ikke desto mindre blev det skæbnen for Karen Line [43]. Hun blev gift med Bombak junior [42] den 16. februar 1827 i Nakskov kirke. Den 25-årige Bombak titulerede sig allerede skræddermester, og han blev viet til sin 21-årige hustru med blandt andre Karen Lines far som forlover. De får adskillige børn: Peter Frederik [21a] kommer året efter brylluppet, og siden følger frem til 1835 hans tre lillesøstre, herunder Karen Sofie [21], født 10. november 1830 og døbt den 2. januar 1831 i Nakskov kirke. I 1834 er familien stadig intakt: Den 32-årige Johan Frederik Bombak [42] bor med sin 28-årige hustru i søndre fjerding 1. rode i Nakskov med sønnen og de to første af hans lillesøstre, og skræddermesteren er i stand til at beskæftige to svende, tre læredrenge og en tjenestepige – alt tyder på en husstand af det solideste Biedermeier-borgerskab.

Men få år efter bliver parret skilt. I 1835 fødes datteren Andrea [21c], men i 1840 bor Karen Line alene i boligen i Søndergade med sine fire børn, hvoraf den ældste, sønnen Peter, er 12. Folketælleren finder det nødvendigt at erkynnde sig om, hvilken næring den enlige kvinde bedriver, og han noterer: *Ernærer sig ved Skræderprofistionen, hvilken Haandtering hun forretter.* Og den 35-årige Karen Lines hus er ikke noget fattigasyll: Hun beskæftiger en ugift 23-årig skræddersvend, en skrædderdreng og en tjenestepige. I civilstandsfeltet står "enke", men ved folketællingen ti år senere kommer sandheden med: Fraskilt. "Karen Bombak født Klausen" bor i 1850 stadig i huset i Søndergade, nu er kun den yngste datter Maria Bombach [21d] tilbage, og selvom Karen Line stadig betegner sig "skrædder og husmoder", så tyder meget på, at forretningen er svundet ind til lappeskrædderniveau. I hvert fald er der hverken svende eller lærlinge tilbage, til gengæld løber husholdningen

Karen Sofie [21] var ingen skønhed, men som ung (tv.) lærte hun manerer under tag med en baronesse. Håropsætningen som midaldrende skræddermestermadamme (mf.) beholdt hun resten af livet, billedet th. er et udsnit af foto fra 1906, hvor hun var enke.

formentlig rundt takket være

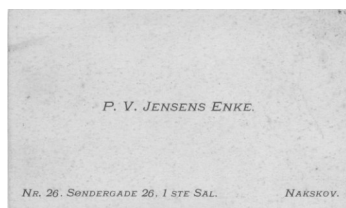
husets nye beboere: Rebslager Casper Rahkoph, 32 år, født i Tønder, hans kone og en toårig datter samt en 14-årig plejesøn.

Datteren Karen Sofie - hun kaldtes kun Sofie - er ikke langt væk samme år. Hun er tjenestepige hos købmand J.A.Kisky i Søndergade, Nakskov. Kisky havde været Nakskovs næststørste korneksporthør, i 1834 tegnede han sig for 10.000 tønder, i 1839 var han og en standsfælle hos Christian VIII med krav om en fri forfatning, og i 1841 var Kisky blandt de ni stiftere af Lollands Spare- og

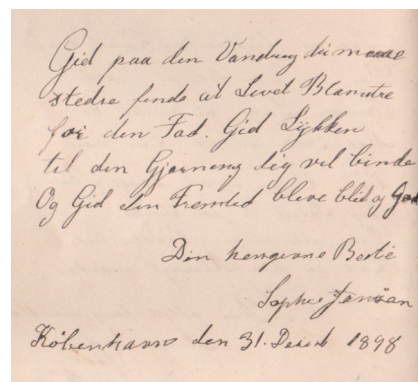
Laanebank - men i 1847 gik han fallit; flere af byens købmænd havde forsøgt at hjælpe ham og led store tab, købmændene Puggaard og Hage alene havde et skadesløsbrev på 24.000 rdl. samt diverse vekslere på storkøbmanden. Hos Kisky møder Sofie en kvinde, der har lidt samme skæbne som hendes egen mor. Her bor nemlig også den 31-årige baronesse Knuth¹⁵, der betegnes som både ugift og fraskilt. Måske har Sofie her haft lejlighed til at lære lidt om, hvordan man lægger kniv og gaffel, så hun var forberedt på det gode liv, hun skulle indlede ved ægteskabet med Peter Vilhelm. Købmand Kiskys forretning er i øvrigt stadig betydelig i 1850, udover kone og to sønner beskæftiger han en handelsbetjent, en handelslærling, en tjenestekarl og to tjenestepiger, hvoraf Sofie er den ene. Skellet mellem produktion og handel var i øvrigt noget udvisket: Mange håndværkermestre betegnede sig som købmænd, herunder Peter Vilhelm, sandsynligvis fordi skrædderforretningen ikke kun var baseret på husets tilvirkninger, men i høj grad også på indkøbt konfektion. Overleveringen taler da også både om P.V.Jensens virksomhed som skræddermester med mange svende og om hans "herreekviperingsforretning".

Fem år senere, i februar 1855, tre måneder før Karen Lines datter Sofie holder bryllup med skræddermester P.V.Jensen, bor den nu 50-årige kvinde øjensynligt alene sammen med sin kommende svigersøn Peter Wilhelm Jensen, 25 år, ugift skræddermester, født i Sandby. Om de vitterligt bor alene, eller om de bor sammen med de 55 andre mennesker, familier og ugifte, unge og gamle, der er listet op i folketællingen uden adresseangivelse, er uvist. Husmandssønnen fra Sandby og borgerdatteren blev gift den 25. maj 1855 med en Rehkopf som en af forloverne. Noget stort bryllup i Nakskov kirke var der næppe tale om. Gommen var en tilflyttet husmandssøn fra Sandby, søn af en indsidder med to kuld børn, og bruden var nok af solid håndværkerslægt, men hvor arbejdsom hendes mor end var, så var hun fraskilt. Peter Vilhelm og Sofie var ikke født ind i Nakskovs bedste borgerskab; to forklaringer på at de alligevel klarede sig godt er vel Peter Vilhelms gode karakterbog og Sofies erfaringer fra moderens eksistenskamp. Der var ingen fribilletter på måtten, da P.V. og Sofie rykkede ind i Søndergade 26, Nakskovs hovedstrøg, hvor der solgtes konfektion helt frem til 5. juni 2013, hvor bygningen brændte. Men Peter Vilhelm betitlede sig skræddermester allerede over for præsten ved vielsen.

Allerede tre år efter brylluppet dør brudens mor. Karen Line Clausen [43] benævnes nu atter Karen Bombach. Hun begravnes 25. juni 1858 fra Nakskov kirke. Men inden vi går til det nygifte skræddermesterpar, skal vi lige have et indblik i, hvor galt det gik for Johan Frederik Bombak [42], Karen Lines mand, efter skilsmissen, der må have fundet sted mellem 1835 og 1840.

Sofies visitkort som skræddermesterenke efter 1898 og hendes bidrag til datterens poesibog nytårsaften 1898, 4 måneder efter mandens død: "Din hengivne Beste Sophie Jensen"

I 1850 er Bombak mere skræddermester af navn end af gavn, for han bor som ydmyg 49-årig logerende i Tilegade 209 hos den 32-årige spækhøker Chr. Hansen og hans kone, der har fem hjemmeboende børn på fra 1 til 9 år samt to halvgamle tjenestepiger. Fem år senere er det gået endnu mere tilbage: Bombaks hjem er i 1855 arbejdsanstalten i Klostergade 415, hvor 28 alumner spiser nådens brød under tilsyn af forstander Johan Frederiksen Thim, hans kone og fire børn. Bombak er den eneste, der betegnes som fraskilt, resten er gamle enker, pebermøer og ungarke. Skræddermester P.V.Jensen har ikke været stolt af sin svigerfar. Der er intet at spore i kirkebøgerne om gamle Bombaks begravelse.

Navnet Bombak levede videre, blandt andet fordi Bombak og Karen Lines søn Andreas Claudius Bombak [21c] fik mange børn, men bortset fra en søn, der kun blev tre år, var det lutter døtre. Andreas Claudius blev også skræddermester og giftede sig med Nakskov-pigen Nathalie. Senest i 1885, da han er 50, flytter de til København, hvor de bor først Lorenzensgade 9 og siden Gernersgade 3, 4. sal, en adresse Golla [5] huskede, selvom de to år efter hendes fødsel flyttede til Øster Farimagsgade 13 for at ende på Ole Suhrsgade 3, 2. sal i 1902. Andreas Claudius døde 1917, og hans døtre har en del samkvem med deres fætter Harald [10] og dennes børn, derfor står de i erindring hos Golla og også hos Finn [5a-1], der i 2001 fortalte mig, at han husker "Erna, Hilda og Clara i Sølvgade". Hilda hed rigtig Hilma og virkede nogle år som husbestyrerinde for en svenskfødt tilskærer Sølvgade 92. Og Erna holdt

¹⁵ Formentlig fra baron Knuths Rudbjerggård i Tillitse 7 km s.f. Nakskov, nu under slægten Reventlow.
Nakskov-slægten.doc

forbindelsen vedlige med sin fasters datter Gerda, som det fremgår senere under omtalen af denne [5a]. Der var jo da også tale om to grene af familien, der begge følte sig så tiltrukket af hovedstaden, at de forlod Nakskov for altid. Slægtsnavnet Bombak uddøde i Danmark med skræddermester-døtrenes død.

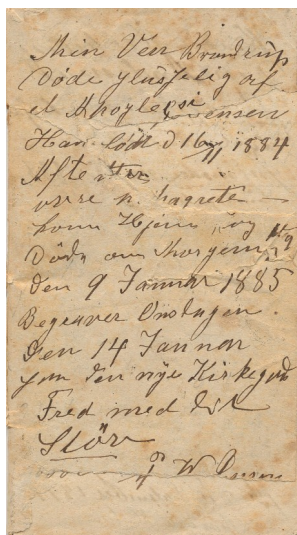
Skræddermester-døtrene og kusinerne Gerda [5a] og Erna Bombak [21c-5] mødtes sidste gang i Lyngby i juni 1962 (tv. og th. med familie, på begge fotos står Erna th.). De var også sammen i 1925 iklædt Charleston-modens hatte (mf.)

Skræddermesteren med de otte svende

"... i Søndergade, med otte svende", jeg hørte hvordan Gerda [5a] med stolthed gav denne oplysning om sin farfar, P.V.Jensen [20], mens hendes søster Golla [5] sekunderede med samtykkende nik fra sin plads i sofaen hos familien i Lyngby. Man talte om tilknytningen til Nakskov, om hvordan Gerda vistnok havde skåret sine initialer i en rude i huset Søndergade 26, og at hun jo var født i Nakskov og dermed ligesom havde en særlig adkomst til at fortælle slægtshistorien, mens søster Golla først var født, efter at Harald [10] og Anna [11] var flyttet til København. Men om P.V.'s ydmyge

Skræddermesteren [20] hos fotografen ca. 1865 (det billede der omtales i teksten) og en side af hans dagbog fra 1885.

herkomst, om de to søstres evnesvage farbror Rudolf [10a] og om Haralds holdte elskerinde og forgældede dødsbo blev aldrig mælet et ord under familiesammenkomsterne. Kunne nogen have rejst disse emner, ville Golla have rettet nervøst på brillerne og hævet stemmen, mens hun bød Gerda et stykke kage mere, hvorimod Gerda utvivlsomt skånselsløst ville have fortalt. De to var ret forskellige.

Vi fulgte før P.V.Jensen frem til brylluppet med Karen Sofie Bombak i 1855. P.V.'s skrædderforretning blev muligvis grundlagt på hans kones families kapital, måske på det var tilbage af den fraskilte svigermors [43]. Som allerede nævnt var skrædderhåndværket langtfra eneafgørende for forretningens succes. P.V. betegnede sig

altid som købmand, ikke skræddermester, og grundlaget for hans ubetvivlelige velstand var bestemt ikke evnen til at føre nål og tråd, næppe heller evnen til at sætte svendene i gang med det, men først og fremmest indkøb af halvfabrikata og konfektion til de rigtige priser med påfølgende gode salgsavancer fra Nakskovs købende publikum. Måske har hans svigermor set til med en blanding af tvivl og ærefrygt, når stakkevis af nye sæt herretøj hjemkom og blev sat på bøjler i forretningen i Søndergade.

Herreekviperingshandleren – det var jo det han var – var som yngre en beslutsom og noget bister mand, mens han senere fremstår som den joviale og trivelige herre, det er det indtryk, vi får af blandt

andet de få billeder, der findes af P.V. Han har formentlig været midt i 30'erne og dermed kun få år inde i sit ægteskab, da han gik til fotografen og lod sig "tage af" på det ældste billede, vi har af ham – Sofie tog han ikke med, i hvert fald ikke på billedet. Købmandens fagre hårvækst omkranser hele ansigtet, de enorme bakkenbarter dækker halvt det fine sløjfeslips. Der er ikke noget med at sige "cheese", læberne er strammet sammen, munden næsten fortrukket i vredagtighed, øjnenene sidder dybt i kraniet, så at øjenbrynene er tilbøjelige til at gøre blikket mere stålsat end tilsigtet. Senere billeder viser P.V. anderledes gemytlig i gode venners lag eller stående ved vinduet med embonpoint, som det kaldes, når en ølmave er oparbejdet i tilstrækkeligt dannede samfundslag. Disse billeder en gengivet nogle sider længere fremme.

På det tidlige billede har købmand P.V.Jensen ladet et lille emblem dingle i vesteknappen, han krummer halvt den ene hånd og krydser underbenene. Der skal ikke meget psykologi til at fastslå, at her har vi en mand, der har en stærk vilje og energi til at gøre sin entré i det gode borgerskab, men inderst stadig er usikker på sig selv. Vi kan ikke se, om han har vielsesring på sin venstre hånd, hvor denne jo normalt sidder. Skulle det være logebroderskabets han promenerer på sin højre ringfinger?

P.V. har formentlig på dette tidspunkt prøvet at udøve sin stemmeret for første gang. I 1858 holdt købstæderne for første gang frie valg til deres bystyre. Nå ja, frie og frie, der var overalt forskel på stemmeretten. I Nakskov stemte først den højest beskattede femtedel af borgerne fem mand ind i byrådet. Dernæst valgte samtlige skattebetalere andre seks mand ind. Folk der ikke betalte skat, havde ikke stemmeret, hvilket i praksis afskar lærlinge, tyende og fattige fra stemmeret; kvinder var naturligvis helt udelukkede. Først i 1908 fik alle over 25 år valgret. P.V. har næppe hørt til den bedst aflagte femtedel af borgerne, i 1860, fem år efter hans bryllup, havde Nakskov 24 skræddermestre med

Søndergade i 1870 som skræddermesteren så den fra sin butik, i venstre side nr. 28 (ø.tv.). Søndergade 26 i 1918, butikken hedder nu Flensborg Lager ø.th.). Samme motiv i 2001 (n.tv.) og pressefoto fra branden i 2013 (n.th.)

tilsammen 22 drenge og svende.

Årene efter Danmarks tab af Sønderjylland i 1864 blev en tid med fremgang og vækst, det var ikke alene ved opdyrkningen af den vestjyske hede, at Enrico Dalgas' feltråb "Hvad udad tabes, skal indad vindes!" vandt lydhørhed. Allerede i 1861 åbnedes telegraflinjen Nakskov-København. Den øjeblikkelige transmission af meldinger og nyheder var en revolution som internettet i dag. Industrien voksede, Nakskovs første store industriudstilling blev holdt i 1868, den næste blev amtsudstillingen på Hotel Skandinavien i 1883, hvor P.V.Jensen deltog, vi har stadig den bronzemedalje med Christian IX's profil og "Med gud for ære og ret", som han hjemtog ved udstillingen blandt de 673 udstillingsnumre, men om det var et sæt tøj eller andet skrædderhåndværk, han udstillede, får vi nok aldrig at vide, Nakskovs lokalhistoriske arkiv har ikke bevaret udstillingskataloget.¹⁶ Udstillingen foregik på Svingelen, Den borgerlige Forenings restaurant i byens anlæg, som P.V. gemte et foto af.

P.V. og Sofie fik to børn: Harald [10] fødtes 18. april 1857 og Rudolf [10a] 26. februar 1865.

¹⁶ Brev til forf. 3. april 2001.

Som 42-årig oplevede P.V. den frygtelige stormflod 11. februar 1872, der oversvømmede 25 af Nakskovs huse og 31 i omegnen, Søndergade 26 ligger en smule hævet, idet Dronningensgade løber lidt nedad mod havnen. Det er tænkeligt, at P.V.Jensen var med blandt de 40 handlende, der i 1877 stiftede Nakskovs Handelsstandsforening, men det er også muligt, at han i stedet stod som medlem af Håndværkerforeningen, der i 1880 købte gæstgivergården Harmonien – den eksisterer fortsat i 2013 som Nakskovs bedste hotel. I 1884 åbnede Sydfyenske Dampskibsselskab (der først i 1996 blev overtaget af Scandlines) ruten Nakskov-Spodsbjerg, fra 1869 havde der tre gange ugentlig været en båd til Spodsbjerg, men før da kunne det tage 10-14 timer at komme med sejlbåden til Langeland. Forbindelsen til Langeland skulle blive vigtig for Harald [10]. I 1884 kom de første telefoner til Nakskov og i 1886-87 kulminerede provisoriekampen mellem den totalitære konseilpræsident Estrups Højre og det demokratiske Venstre. I Nakskov pressede mange arbejdsgivere deres folk til at stemme på Højre ved valgene, der stadig foregik offentligt ved håndoprækning.¹⁷ Henrik Pontoppidan har givet et fint lille billede fra den forbitrede kamp mellem Venstre-folkene og Estrup i "Den første Gendarm", 1889. Estrup beholdt overtaget helt frem til systemskiftet i 1901. Huset, P. V. Jensens forretning lå i, er opført 1750. Efter Sofies død tog hendes børnebørn i 1918 en tur til Nakskov og fotograferede bygningen, hvis forretning nu hed Flensborg Lager. I 1979 overdroges huset til Schønau Junior Beklædning ApS, der i 1988 skiftede navn til Nicolai Nakskov ApS og samme år lod ejendommen gennemgribende ombygge. Den 5. juni 2013 hærgedes huset af en ildebrand, der opstod en halv time efter at butikens overvågningssystem var blevet sat ud af drift.¹⁸

Bogen med den 100-årige viol

Alt det siger ikke meget om P.V.Jensens liv. Det gør til gengæld den notesbog, som hans efterslægt har bevaret for os, endskønt den på sit tynde, billige papir og uden omslag næsten var dømt til at forvitte. Efterkommerne bedes holde sig fra selve bogen og i stedet læse den fuldstændige afskrift. Sælsomt nok er P.V.'s optegnelser nedskrevet plukvis på tilfældige sider, ikke kronologisk.¹⁹ Han begyndte at skrive i 1877 som 48-årig; bogens sidste meddelelse er skrevet om hans død i 1898 af sønnen Harald [10].

Harald [10] med kammerat ca. 1864 (mf. tv.) i selskab med læredrengene på Langeland ca. 1870 (mf. th.), i matrostøj ca. 1869 (tv.) og som værnepligtig ca. 1877.

De første oplysninger er om hvad der må have været en af P.V.'s passioner: En rejse til København. Han beretter om i alt 13 rejser, som han foretog alene eller sammen med Sofie, og han giver af og til gode billeder af, hvad en provinskøbmand kunne forlyste sig med i hovedstaden. Under opholdene bor P.V. og Sofie på hotellerne Kjöbenhavn eller National, eller de er gæster hos en Julius Hansen, som i 1884:

Torsdagen d 21 August reiste jeg og Sophie til Kjöbenhavn og boede hos Julius Hansen, reiste hjem d 28 August. Af udflugter var vi om Fredagen d 22 August i Tivoli, Lördagen d 23 til Frederiksborg – besaa Slottet

¹⁷ C.C.Haugner: Nakskov Købstads historie, 1945, s. 359f.

¹⁸ Lolland-Falsters Folketidende 7.6.13

¹⁹ Foruden den tro afskrift findes én, hvor indførelserne er omordnet i tidsrækkefølge.

Nationalmuseum, Kirken, videre med Banen til Helsingör, var paa Kronborg og i Fyrtårnet, der var 156 Trappetrin.. Spiste til Middag paa det nye Jernbanehotel, derpaa med om Søndagen d 24 var vi paa Skodsborg – vi tog med Dampskibet, hjem med Dampsporvognen. Mandag den 25. til Middag hos Claudius, om Aftenen hjemme hos Hansens. Tirsdag den 26. hjemme om Aftenen i National, Onsdagen d 27 på Frederiksberg, om Aftenen i Kasino og saa "Fatter og Fastelavnsgildet" – og d 28 reiste vi hjem til Nakskov, kom Kl. 4½.

Året efter finder P.V. anledning til at skrive på bogens første, nu stærkt beskadigede, side, da hans ven Claus Møller Brandrup, farbror til hans svigerdatter, er død:

Min Ven Brandrup²⁰ døde pluslelig af et Knoglepsi

Han....[siden delvis iturevet]

Aftenen...

osse...

kom Hjem og Døde om Morgen den 9 Januar 1885, begravet Onsdagen den 14 Januar paa den nye Kirkegaard. Fred med hans Stöv.

P.W.Jensen.

Derimod hører vi intet om hans søn Haralds bryllup med Anna den 24. juni 1881. I 1885 beder P.V.'s bror ham være forlover ved sin datters bryllup:

Fredagen d 21 August 1885 reiste jeg og min Broderdatter til Kjöbenhavn, hun havde Bryllup med Bagermester Kröll af Nyborg. Forlovere var Megler Elung og mig P.W.Jensen. Brylluppet stod paa Hotel Kjöbenhavn Søndagen d 23 August, de reiste Hjem til Nyborg d 24 August, Tirsdag Morgen reiste jeg hjem til Nakskov. Pastor Joh. Petersen ved Holmens Kirke viede dem 23/8 85.

P.V.'s eneste helbror var jo Hans Jensen [20a], som åbenbart er flyttet til København og har præsteret en endnu større social opstigning end P.V., eftersom han lader sin datters bryllup finde sted i Holmens kirke. Mindre sandsynligt er det, at der er tale om fosterbroderen Jens Chr. Danielsen [20x], de havde tjent hos samme skræddermester i Nakskov.

P.V.'s tungeste rejser til København er nok de to, der nævnes fra 1887, hvor han anbringer sin 22-årige søn på en åndssvageanstalt:

Fredagen d 8 Juli reiste jeg til Kjöbenhavn for at faa en Plads til Rudolf, jeg boede paa Hotel Kjöbenhavn, Reiste Hjem d 11 Juli. P.W.Jensen.

Lørdagen den 3 September Reiste jeg til Lillemosegaard²¹ med Rudolf. Der skal betales 500 Kr for ham om Aaret – saa skal vi holde ham med Klæder, vaske og vedligeholdelse af hans Tøi bliver besørget fra Anstalten. Jeg kom hjem 6 September. P.W.Jensen.

Allerede i 1882 havde P.V. sammen med Sofie på en rejse hjem fra København lagt vejen om ad Næstved, hvor de besøgte Herlufsholm.

Lørdag Middag – September d 2 reiste jeg og Sophie til Kjöbenhavn, ankom Kl 9 og boede paa Hotel Kjöbenhavn. Onsdag den 6. reiste vi fra Kjöbenhavn til Næstved, vor vi blev hos [ulæseligt] og var ved Herlufsholm og paa Kirken og – Elevernes spisestue og Ballokaler, og et Museum, Torsdag besaa vi Næstved, Kirken, Theatret og Omegnen, ankom hertil Nakskov Kl 4 ¾, Septemb. d 7 1882.

Rudolf var dengang 17 år. Kan hans evnesvaghed have udviklet sig så sent, at de dengang troede, at et ophold på en kostskole kunne bringe ham på ret køl? Modsat Lillemosegård var Herlufsholm så afgjort ikke en skole for sinker, men en kostskole for sønner af samfundets bedst aflagte, eller "ædlinger", som de barnløse stiftere kalder det i fundatsen. Mens årsagen til Herlufsholm-besøget er uklar, er følgerne af rejsen til den nyåbnede åndssvageanstalt i Gladsaxe bedre belyst. Efter omtalen af betingelserne for Rudolfs ophold på anstalten følger P.V.'s regnskab for det:

for September for 5 Uger

²⁰ Claus Møller Brandrup [22d], f. 1818, buntmagermester i Nakskov, far til buntmagermester Alfred Brandrup, Nykøbing F., f. 1853.

²¹ Lillemosegård i Gladsaxe oprettedes 1886 af De Kellerske Aandsvageanstalter (der også drev anstalten på Livø) som arbejdshjem for ca. 100 åndssvage mænd og fungerede senere sammen med Gammelmoshus, der oprettedes 1892 for 50 åndssvage kvinder. (Trap, 1920, bd. II)

blev betalt	35 – 62
October Kvartal	125 –
Januar do	125 - 1888
April do	125 –
Juli do	125 –
October do.	125 –
1 paar Støvler	014 –
1 Hat	005 –
1 par Forsaalnin	003 – 35
1 Straahat	4 –
1889 Januar Kvt	125 –
April do	125 –
Juli Maaned	<u>036 31</u>
	973 28

Efter to år og de nævnte 973 kr., en sum man kunne købe et halvt hus på landet for, blev Rudolf hentet hjem igen:

1889 Juli den 25 reiste jeg til Kjöbenhavn og hentede Rudolph og boede paa Hotel Kjöbenhavn. reiste hjem til Nakskov og ankom Kl. 3½ alt stod vel til.

Rudolf [10a] ca. 1883 og den Amagerhylde han lavede som husflid - med familiens rømerglas.

Rudolfs liv blev næppe lystigt: Efter Nakskov-vejviseren for 1912 bor enkefru, rentier Karen Sofie Jensen stadig i Søndergade 26 og betaler årligt 131 kr. i skat. Eneste medbo er Rudolf, der betegnes som "husflidsarbejder" og betaler 26 kr. i årlig skat. Det afslører ikke noget fattigt hjem. De fattige betalte slet ikke skat, de laveste skattepligtige indkomster udløst minimumsskatten på 4 kr. årligt, de mest velstillede håndværksmestre betalte 5-600 kr. om året. Sofie døde to år senere, vi har hendes visitkort: P.V.Jensens Enke, Søndergade 26, 1. sal.

Allerede i 1876, da deres sønner var 11 og 19 år, gjorde P.V. og Sofie testamente, men blot for at sikre, at den længstlevende af dem arvede alt. I 1890 går de til dommer Jul. Karberg og laver testamentet om for at sikre Rudolf efter deres død:

Til rentenydelse for vor åndssvage søn Peter Sophus

Rudolph Jensen skal inden et halvt år efter den længstlevendes død anbringes i overformynderiet en kapital stor 15.000 kr., skriver femten tusinde kroner, hvorefter han skal oppebære renterne så længe han lever, idet det er vort ønske og vor bestemte vilje, at han ingensinde må blive rådig over kapitalen. Vi ønske, at efter vor død, vor anden søn, købmand Jens Vilhelm Harald Jensen, eller hvis han ikke vil, en anden hæderlig borger, vil blive beskikket til værge for ham, og håber vi at denne værge, evt. i forening med vor anden søn, vil bære omsorg for, at renterne vil blive anvendt til hans bedste, og at han får sit ophold hos en familie, der med kærlighed og omhu vil tage sig af ham. Til afholdelse af udgifterne til hans klæder og til lomme penge, ønske vi udbetalt af værgeren til ham et beløb af 100 kr., skriver et hundrede kroner, om året, som gives ham kvartalsvis, hver gang med 25 kr. Efter hans død skal denne kapital tilfalde vor anden søn Jens Vilhelm Harald Jensens børn til lige deling, således at i tilfælde af dødsfald børnebørnene tage deres forældres lod, eller hvis hans børn og øvrige descendenter måtte være døde, skal kapitalen tilfalde ham. Såfremt vor søn Rudolph afgår ved døden førend hans broders børn ere fuldmyndige, skal denne vor søn Harald nyde renten af kapitalen, indtil de har fyldt det 25. år. Endvidere skal vor søn Rudolph have en seng med fjedermadras og et fuldgyldigt sæt sengeklæder, 4 par lagner, 6 håndklæder, en servante, et klædeskab, bord og stole, kort sagt et møblement til et mindre værelse samt to sølvspiseskeer. Vor øvrige formue skal tilfalde vor yngste søn Jens Vilhelm Harald Jensen.

Den testamentariske omsorg blev aldrig aktuel, da Rudolf døde fire år før sin mor.

P.V. og Sofie lod ikke deres sind formørke af at sønnen sad på anstalten i Gladsaxe. Sommeren efter tog de til årtiers største københavner-begivenhed, Verdensudstillingen i 1888, hvortil den store Tuborg-flaske, der siden kom til Tuborg havn, blev bygget:

*1888 Juli den 19 reiste reiste jeg og min Kone til Kjöbenhavn og boede hos Camilla vi var 5 gange paa udstillingen – reiste hjem den 30 Juli ankom til Nakskov Kl. 2½, saa alt stod vel til.. P.W.Jensen.
Kejser Wilhelm den Anden af Tyskland besøgte.....li 1888.*

I 1891 kom det til den helt store tur til København og Nordsjælland:

Fredagen d 31 Juli 1891 Reiste jeg og min Hustru til Kiöbenhavn vor Camilla og Karl var ude paa Banen at modtage os. Om Lördagen var vi paa Holmens Kirkegaard at see til Hansens grav, var i Cirkus om Aftenen. Søndag i Frue Kirke. Familien Bomback²² var hos Camilla til Aften tillige med ogsaa Mandag Formiddag i Tivoli, om Eftermiddagen hos Claudius til Middag, paa Udflugt med dem til Charlottenlund og Bernstorff Slot, om Tirsdagen til Hillerød at besøge Fabrikant Nielsen og paa Frederiksborg Slot. Nielsen kjørt en Tur for at bese omeinen og Asminderød Kro og nød der en forfriskning, tilbage at spise til aftens, det var gjæstfrie Mennesker. Onsdagen paa Klampenborg at besøge Britta om aftenen i Tivoli. Torsdagen ude at bese Byen og paa Langelinie Fredag i Zoologisk Have, Gljngpotheket. Lørdag formiddag paa Assistent Kirkegaard, om Eftermiddagen hos Axel til Middag og med dem i Tivoli om aftenen. Søndag Rosenborg Slot om Eftermiddag til Kaffe og til aften Camilla og Anna Balling med Tirsdag til Fredensborg at bese Slottet indvendig over det hele, var i Marmorhaven og i Normandssalen, og til Helsingör at spise til Middag paa Jernbanehotellet. Besaa Kronborg og Marienløst, Badeanstalt. Onsdag hjemme det Regnede hver Dag vi var i Kjöbenhavn. Torsdag reiste vi hjem og alt stod vel til. d 13/8 91 P.W.Jensen.

Det var ikke københavneri det hele: P.V. gemte dette foto af "Svingelen", Borgerforeningens restaurant i Nakskovs anlæg, hvor han vandt medalje på en udstilling i 1883. Th. er han (tv.) med buntmager Alfred Brandrup fra Nykøbing [22d-2] og yderst th. efter mange års vellevned ved vinduet hjemme i Nakskov.

Som man ser er det ikke bare forlystelser og seværdigheder, der lokker Nakskov-parret til København, men også en udstrakt vennekreds. Året efter er anledningen et kombineret sølv- og guldbryllup, hvortil ikke alene P.V. og Sofie, men også kongens svigersøn, Ruslands næstsidste zar Alexander III, kommer:

Onsdag d 25 Mai 92 reiste jeg Kjöbenhavn og var til Sølbryllup hos min Svoger Bombak. Kl. 9½ kom jeg med Banen. Den 21 Mai var det vor Konge og Dronningens Guldbryllup paa Amalienborg vor jeg var tilstede og saa den store Zaren og alle de Kongelige og deres Børn som var meget interessant, den 27 [??] var jeg og min Svoger til det store Folketog til Amalienborg som varede fra 3 til Kl. 10 om Aftenen, der var hvist nok en 60.000 Mennesker som deltog, jeg reiste hjem samme aften og ankom til Nakskov Kl omtrent 1. Harald var omme at modtage mig, og alt stod vel til hjemme. Nakskov d 29/5 92. P.W.Jensen.

Notesbogens indførelser om børnebørnes fødsler gemmer vi til omtalen af Harald. Sønnen sørger for den sidste indskrift:

²² Hans svoger, Sofies bror, 22c skræddermester Andreas Bombak, der s.å flyttede ind Gernersegade 3, 4.
Nakskov-slægten.doc

Fader døde -

Onsdag Aften den 17 August 1898 – Kl. 9 ¾. DødsAarsag Kolorine. (Kun syg 24 Timer pludselig). Begravet fra Kirken den 22. August – blev hensat i Kirken Søndag Aften Kl. 9. Pastor Munk sagde farvel i Hjemmet og talte i Kirken.

Velsignet være hans Minde.

Den tørrede og pressede viol, som Harald lagde ind over siden med dødsbudskabet, ligger stadig i bogen, nu mere end 100 år efter, håndtér den med største varsomhed. Kolorine (Cholera nostras) er sporadisk optrædende tilfælde af stærk diarré, "sommerdiarré", der igen er en mildere afart af Cholera asiatica, kolera.²³

Mens P.V. altså kun blev 68 år – hvilket dengang var en rimeligt høj alder – levede Sofie i 85½ år. Hun boede som nævnt på 1. sal, frem til 1912 sammen med Rudolf, men i vejviseren for 1903 er kun hun anført på adressen. Allerede i 1887 havde P.V.Jensen klogelig ansøgt byrådet om en nedsættelse af renten på et lån i ejendommen til 4 pct., det blev bevilget af byrådet med virkning fra 11. juni 1888.

Folketællingen for 1890 giver et billede af familien P.V.Jensen i de sidste gode år før P.V.'s død. Købmand P.V.Jensen ejer hele ejendommen Søndergade 26, matr. nr. 23, hvor der bor i alt fire familier bestående af 14 personer: I forhuset bor på 1. sal husfader og købmand P.V.Jensen, 60 år, husmoder Karen Sofie Jensen, 59 år, Per Sofus Rudolf Jensen [10a], 24 år, ugift, og Hansine Rasmine Clausen, 25, ugift tyende. Hvis P.V. stadig havde otte svende boede de i hvert fald ikke i hans hus. I sidebygningen bor Jens Harald Vilhelm Jensen [10], 33 år, familiefader, købmand, Anna Henriette Elisabeth Brandrup Jensen [11], 30 år, husmoder, og deres børn Gerda [5a], 5 år og Britta [5b], 3 år, samt parrets tyende Augusta Thorsen, 15 år. I sidebygningen bor også den 50-årige karetmager Rasmus Petersen med kone og to døtre på 21 og 23 år. Endelig bor den 29-årige bødker Marius Christensen i baghuset, han betegnes som husfader, men der er ikke anført flere familiemedlemmer. Efter P.V.'s død er ejendommen Søndergade 26 Sofies økonomiske rygstød. Fra omkring 1901 driver Laura Schmidt sit konditori i stueetagen, men engang efter 1912 bliver huset hjemsted for Flensborg Lager. I 1929 bliver her atter herreekviperingsforretning. På førstesalen driver ejendomsrådgiver Johs. Hertz forretning frem til 1926, og i gården kommer der tobaksfabrik allerede før 1901, og fra 1904 tømmer- og snedkerforretning.²⁴

Godt nok døde P.V. af sommerdiarré, men måske var hans modstandskraft påvirket af begivenhederne det sidste par år før hans død. Pludselig var den lykkelige familietid i Nakskov forbi. I 1891 havde Harald og Anna fejret deres 10-års bryllupsdag med en personligt udskåret amagerhylde, højst sandsynligt Rudolfs arbejde. I årenes løb havde svigerdatteren fra Rudkøbing født ham fire børnebørn. Så på et tidspunkt, formentlig i 1896, besluttede Harald og Anna at flytte til København. P.V. og Sofie blev i Nakskov, Rudolf døde ugift i 1912, og med salget af ejendommen ved Sofies død i 1916 sattes det endelige punktum for vor slægts tilknytning til Nakskov.

Grossererens på Vesterbrogade

Nakskov-slægten er altså nu i København, det er den første bosættelse i hovedstaden for nogen af vore otte slægter. Hvorfor Harald vælger at flytte til København ved vi ikke, men mon ikke P.V.'s begejstring fra de mange københavnerbesøg har smittet af? Som helt ung stod Harald i lære på Langeland, muligvis som skrædder, og det er måske på den baggrund, han stiftede bekendtskab med sin kommende hustru Anna [11]. Han kan have aftjent sin værnepligt i København, i hvert fald er han i en alder, hvor han helt klart er for gammel til at bære matrostøj i dekorativt øjemed, fotograferet hos en fotograf i Gothersgade i hvad der må være en slags marineuniform.

I København flytter Harald og Anna med døtrene Gerda og Britta samt sønnen Axel ind i en lejlighed i en ganske statelig ejendom på den dengang absolut respektable yderste del af Vesterbrogade, nr. 127, 3. sal th., skråt over for det ældgamle gæstgiveri "Sorte Hest", begge bygninger står endnu i 2013. Deres førstefødte søn Wilhelm, født 1891, døde af kighoste som barn, vi ved ikke om det var før eller efter flytningen. Snart efter føder Anna tvillingerne Golla og Sven.

²³ Ill. konversationsleksikon, 1894.

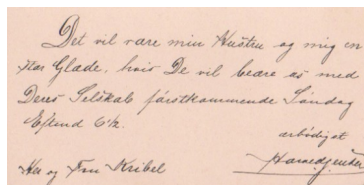
²⁴ Faktablade på ejendommen i Nakskov lokalhistoriske arkiv, 2000.

Harald som ungkarl hos fotografen i Nakskov-tiden, ca. 1876 og som ung ægtemand i Nakskov 1886 med Sofie [11] og døtrene Britta [5b] og Gerda [5a]. Vesterbrogade 127 i 1909 på et postkort, Haralds børn sendte til bedstemor Brandrup [23] og samme ejendom i 2011.

Golla betitlede altid sin far grosserer, men hun var en ægte Brandrup, i virkeligheden var han repræsentant. Den 90-årige Finn [5a-1] oplyste, at han var handelsrejsende i papir, blandt andet papirvarer i blokke, og at han solgte til en stor kundekreds.²⁵ I skattebogen står han da også som "handelsrejsende", i 1912 havde han den tredjehøjeste indkomst blandt de 52 husstande i ejendommen, to andre i forhuset, overbogholder Schmidt og købmand Sørensen tjente hhv. 49.000 og 40.500 kr., mens Haralds skattepligtige indkomst var 28.500 kr. Men han havde ingen formue. En arbejdsmand i baghuset tjente 16.500 kr. Siden går det tilbage for ham. I 1915, hans dødsår, er indtægten 14.000 kr. mod 19.000 året før, og dét netop i en tid hvor gullaschbaronerne tjente formuer. Blandt dem er frugthandler J. Jensen i stueetagen, der helt undlod at indsende selvangivelse det år. Han blev ansat til 200.000 kr. mod 35.000 kr. året før. De fleste andre i forhuset melder som Harald om faldende indtægter. Det var kun dem, der kunne tjene på Danmarks neutralitet under verdenskrigen, som havde fede tider.

Harald blev som nævnt gift med Anna (se kapitel 4) i 1881, og fra fotograf A. Th. Collin i Nakskov har vi et "Cabinet-Portrait" af det unge ægtepar med de to første børn. Harald har som ung ikke sin fars barske ydre, han er en måske en lille smule mere veg og fedladet, eksistenskampen for opstigningen i borgerskabet ligger nu en generation tilbage. I koncertsalen Odeon på Strøget lod Harald sig fotografere, nu er han en midaldrende levemand med bowlerhat. Man holdt selskabelige sammenkomster, med en skrift langt sirligere end hans fars har Harald indbudt "Hr. og Fru Kribel": *Det vil være min Hustru og mig en stor Glæde, hvis De vil bære os med Deres Selskab førstkommende Søndag Eftmd. 6½. Ærbødigst Harald Jensen.* Efter omkring ti år i København holdt "Brudeparret Jensen" deres sølvbryllup den 24. juni 1906, festen har været en af Gollas kæreste barndomserindringer, hun var dengang otte år og har senere signeret det eksemplar af sølvbryllupssangen, hun gemte på.

Harald fotograferet ca, 1900, han og Anna drev selskabelighed efter datidens bedste borgerlige regler, som invitationen oven for viser. I 1906 holdt parret sølvbryllup.

*Mens Harald rejse maa i
Landet rundt,
Gaar Anna stille her og
gør sin Dont,
passer sit Hjem og fører
frem
Den Børnesflok til Livets
Gerning*

hedder det i sangen, hvis anonyme forfatter nok bruger almindelige genbrugs- vendinger, men dog også giver enkelte konkrete

oplysninger:

*Og Livet gik den Skærsommertid,
Den nære Skov man ofte gæsted'
I muntert Selskab ofte fested',
Man spilled' Whist til lidt Tidsfordriv,*

²⁵ I telefonsamtale med forf. marts 2001

Tit sang og spillede den unge Viv,

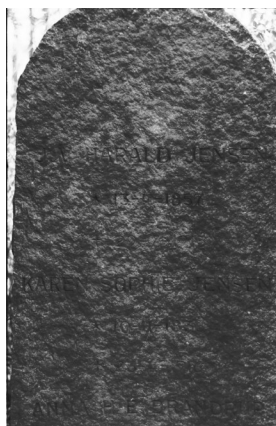
Både P.V. og den tilstedeværende Sofie får et par ord:

*Men Skæbnen kom med sin kolde Haand
Og peged' bort mod andre Veje,
Nu blev der stille hos Bedstefa'r,
Da ikke mer de om ham leged'.*

...

*Og Brudens Moder iblandt os er,
Hun ældet er, snart mæt af Dage;
Men gerne stævned' hun til denne Færd...*

Hvad Sofie har sagt til på denne måde at blive lagt i graven ti år før tid er ikke godt at vide. Hun holdt endda længere end sin søn, sølvbryllupsgommen, for Harald døde allerede som 58-årig den 29. juli 1915. Hans forretninger har næppe været overdådigt lønsomme, i hvert fald måtte enken snart efter flytte fra Vesterbrogade, og hun levede, som beskrevet i kapitel 4, et ganske tarveligt liv de næste 23 år. Harald blev – stadig med titel af grosserer – begravet i et nyoprettet familiegravsted på Vestre Kirkegaard den 3. august 1915, hvor hans mor gav ham følgeskab året efter. Og enkefru Anna Brandrup Jensen sørgede straks efter sin svigermors død for at søge overpræsidiets tilladelse til at sløjfe sit "Jensen", så at hun og børnene fremtidig kunne føre slægtsnavnet Brandrup. Hun fik tilladelsen den 23. september 1916. To år senere giftede hendes datter Golla sig atter et "Jensen" til, som hendes søn nåede at få sløjfet før sin førstefødtes fødsel i 1947. Hvor meget godt man end kunne sige om familien Jensen fra Nakskov – Brandrupper var de jo ikke!

Familiegravstedet på Vestre Kirkegård i 1973, hvor Harald [10], Sofie [21], Anna [11], Britta [5b] og Arthur [5bÆ] lå. Axel [5d] må have vraget det som sit egen sidste hvilested. Finn [5a-1] lod det sløjfe og bisatte sin mor [5a] i en anonym fællesgrav.

Jeg nåede at fotografere familiegravstedet i 1973, Axel [5d] havde i 1958 fornyet det 20 år. Kirkegårdskontoret oplyste i 1978 til mig, at en hr. Smith [5a-1] havde ringet 23.2.1976 og sagt, at han ikke ville have mere med gravstedet at gøre. Få måneder senere blev det sløjfet. Begravelsesbrevet dukkede op i boet efter KE, så måske var det os, der burde have fornyet gravfæstet.

Ovenstående skildring af Haralds død og enkens tid derefter er taget fra første udgave af denne bog. Men under mit besøg på

Landsarkivet i 2011 dukkede oplysninger op, som river masken af familieidyllen. Fattigdommen efter Haralds død skyldtes ikke blot, at familien havde levet over evne, men også at Harald i årevis havde holdt en elskerinde i en af grossererens betalt lejlighed i Istedgade. Så uforstandigt havde han forvaltet familiens penge, at Haralds dødsbo erklæredes insolvent - og kun den kendsgerning, at han mor, Sofie, kunne sælge den gamle skræddermester-ejendom i Nakskov, hindrede at alt blev hvirvlet ind i kongens fogeds krav.

Allerede i 1891 havde Harald pantsat det meste af familiens indbo, som dengang befandt sig i hjemmet i Nakskov, og kun en uge efter Haralds død møder fogeden op i lejligheden på Vesterbrogade 127 for at gøre udlæg. Han mødes af enken Anna [11], der fortæller, at det er hendes svigermor Sofie [21], der har bekostet Haralds begravelse. Fogeden beslaglægger også en bankbog på 103 kr. og Forsvarsbrødrenes begravelseshjælp på 100 kr. Og så kommer det pinligste: Retsfuldmægtig Arnstrøm er bekendt med, at boet har yderligere indbo af værdi, der skal inddrages i fogedforretningen. Det er møbler og andet inventar, der befinder sig i lejligheden Istedgade 46, 3. sal, hvortil fogeden nu begiver sig. Døren åbnes her af afdødes ældste datter Gerda Jensen [5a], for elskerinden, en enke ved navn Christine Thomsen, var bekvemt nok død vinteren forinde, Harald havde bekostet hendes begravelse. Gerda måtte, da alt var gennemgået, udlevere nøglen til Istedgade-lejligheden til retsbetjent Nielsen og skrive under på, at hun var indforstået med dette. En uge senere når fogedretten frem til, at de 218 beslaglagte effekter har en samlet værdi på 2337,58 kr., som kreditorerne kan betales med. Det har ikke

været mig muligt at finde kreditorlisten²⁶, men listen over effekterne er bevaret. Der var 39 effekter i Istedgade til en samlet vurdering på 307 kr., herunder en seng med sengetøj til 30 kr., en chaiselongue med plysbetræk til 25 kr., tre plysbetrukne wienerstole til i alt 6 kr og et spejl med konsolskab til 25 kr. Intet gik fogedens øje forbi: En biscuitdåse og to krus med låg: 2 kr, en defekt visitkortskål 4 kr, en plat de menage 1,50 kr. En violin i kasse vurderedes til 20 kr, og fogeden beslaglagde tilmed klossetspanden, sat til 2 kr.

I Vesterbrogade-lejligheden var det pantsat inventar for 1102 kr., herunder et klaver til 350 kr., et maleri af Eremitagesletten til 75 kr. og en sofa med fire stole, alt i grønt plys, til 65 kr. Salonbordet og spillebordet var af nøddetræ, men herre-skrivebordet var kun "egetræsmalet", ligesom to lystestager, otte gafler og to kaffekander kun var af pletsølv. En montre med en samling af "mineralier og sommerfugle" takseredes til 8 kr.

Og så endelig et lyspunkt, som vi kan glæde os over i dag, 100 år efter: Noget af indboet var ikke pantsat. Sofie gav sin succesrige søn, den senere skibsmægler Axel [5d], fuldmagt til at handle på sine vegne, og han og sagfører Axel Thorball evnede at vikle familien delvis fri af husfaderens fallit. Det hjalp, at en del af fordringerne mod boet skyldtes lån ydet af Haralds fader, skræddermesteren [20], så at enkefru Sofie [21] hørte til afdødes kreditorer. Det hjalp også, Haralds og Sofies bo blev behandlet under eet, og at Sofie havde været så forsynlig at testamentere en tredjedel af sin formue til svigerdatteren Anna som særeje, så at kun de to tredjedele, Haralds bo arvede, skulle fordeles blandt kreditorerne. Derfor pryder Rudolfs Amagerhylde fra 1891 min væg den dag i dag. Fogeden vurderede den til 4 kr, mens 8 rhinskvinsglas, hvoraf de syv har overlevet på selvsamme hylde, stod til samme sum. Fogeden rimeligvis haft adkomst til også at tage ikke-pantsat løsøre, men det er her Sofies salg af huset i Nakskov, som hun havde lejet ud efter at være flyttet ind hos sønnen i København, bringer en dækning, der medfører, at der sågar bliver lidt arv til Gerda, Golla og de øvrige børn, da Sofie lægger sig til at dø året efter at hun har gennemgået så mange vanærende rædsler. Nu forstår vi det mundheld, vi hørte Golla og Gerda sige så tit i en munter tone: "Ikke et ord om Harald!". Vi troede det var noget fra en revyvisse, der passede med deres fars navn - og anede aldrig, at med mundheldet spøjte man en familiehemmelighed væk.

Nr.	Beskrivelse	Vurdering
132	5 mindre Malerier	30 00
133	150 Guldvarer med Stang og Fingerringe	600
134	1 1/2 guldvarer	400
135	1 Guldarmbånd	25 00
136	2 Guldvarer	25 00
137	1 Guldvarde	4 00
138	150 Guldvarer med Stang og Fingerringe	600
139	8 Rhinskvinsglas	400
140	2 Kruse	3 00
141	1 Kaffekande	1 00
142	1 Kaffekande	4 00
143	2 Kaffekander	3 00
144	3 Kaffekander	1 00
145	1 Kaffekande	4 00
146	2 Kaffekander	1 00
147	1 Kaffekande	4 00
148	6 Kaffekander	1 00
149	6 Kaffekander	1 00
150	6 Kaffekander	3 00
151	12 Kaffekander	3 00
152	1 Kasse med Kaffekander	1 50
153	1 Kaffekande med Kaffekander	4 00
154	1 Kaffekande	2 00
155	1 Kaffekande	2 00
156	12 Kaffekander	5 00
157	1 Kaffekande	1 00
158	3 Kaffekander	3 00
159	24 Kaffekander	2 00
160	12 Kaffekander	1 00
161	43 Kaffekander	5 00
162	1 Kaffekande	2 00
163	2 Kaffekander	5 00
164	1 Kaffekande	2 00
165	1 Kaffekande	1 00
166	1 Kaffekande	1 00
167	1 Kaffekande	1 50
168	2 Kaffekander	16 00
169	1 Kaffekande	2 00
170	1 Kaffekande	1 50
		175 00

Over syv ark opregnede retsbetjenten under besøg i Istedgade og på Vesterbrogade 9. august 1915 Haralds dødsbo (tv.). Amagerhylden og rømerglassene (mf., fotograferet af Jyllands Posten i 1975) er nr. 137 og 139. Den røde pokal i midten ses ikke i opgørelserne. Th. eksekutorbevillingen af 2. maj 1916; da var også Sofie død.

Den afdøde elskerinde havde i øvrigt en datter, der var født i Hobro 1891. Ved moderens død måtte Meta Cathrine Thomsen flytte fra Istedgade 46, og politiets registerblad viser, at hun efter korte ophold i Smallegade 29 og Bagerstræde 2 endte på "Hotellet", Vesterbrogade 22a. Gåseøjnene er politiets egne; hotelværelserne på adressen er i 2013 Scientology-kvarter. Hvervet som "offentligt fruentimmer" var gjort illegalt allerede i 1906.

²⁶ En liste over fordringshaverne fremlagdes i skiftesamling 25.11.1916, den er nævnt som pkt. 20a i repartitions-opgørelsen af 22.12.1917 Nakskov-slægten.doc

Da endelig ejendommen i Nakskov er solgt kan boerne efter både Harald og Sofie gøres op under eet i december 1917: De samlede udgifter er godt 45.000 kr., men indtægterne er næsten 59.000. Vi må huske, at salget af skræddermesterens gamle hus, som ifølge den nye lejer, trikotagehandler H.C.Vandet, Flensborg Lager, var i en elendig stand, utæt og uden reparationer gennem 20 år - at dette salg skete under 1. verdenskrigs brølende højkonjunktur. Der blev 2808 kr. efter arveafgift til Haralds enke Anna, mens Gerda, Britta, Axel, Golla og Sven fik hver 1202 kr., hvoraf de havde modtaget hver 200 kr. i forskud. For at belyse beløbenes værdi: en faglært bager i København fik i 1917 gennemsnitligt en ugeløn på 35 kr. mod 30 kr. i 1913, så arven til hvert af børnene var omkring 150.000 skattefrie kr. i 2013-værdi.

Herefter går vi til en omtale af det ældste af Harald og Annas børn.

Gerda - alene, men stærk (Gerda Sophie Elisabeth Brandrup Jensen [5a])

Gerda blev født 16.11.1884 i Nakskov.

Tv. Gerda i Nakskov (th.) ca. 1895 sammen med sin søster Britta.
Th. Gerda måtte komme uden sin mand Christian til søsteren Gollas bryllup i maj 1918. Her står hun omgivet af bl.a. hendes svoger Villums officerskammerat er.

Hun blev 29.10.1907 gift i København med premierløjtnant [5aÆ] Christian Smith²⁷, men det blev et ulykkeligt ægteskab. Premierløjtnant stak – vistnok i forbindelse med uregelmæssigheder i forbindelse med hans virke på Kronborg – i 1914 af til Amerika. Gerda drog efter ham lige efter våbenstilstanden i 1918 sammen med sin søn Finn [5a-1], men de boede kun 6-8 måneder i Minneapolis, hvorefter Gerda drog hjem igen, skuffet efter mødet med sin mand. Finn huskede endnu som 90-årig²⁸, hvordan han som syvårig med sin mor var på jagt over Atlanten efter sin far: Sejlturen tog tre uger, fordi de måtte ligge stille flere dage og vente på minestrygning. De boede på et hotel på Manhattan så højt oppe, at Gerda var bange for at Finn gik hen til vinduet, hvorefter de rejste videre til Minneapolis. De havde deres pæne tøj på og Christian mødte dem med et ”Jamen I ligner jo grever og baroner!”. Finn nåede at gå i skole der nogle måneder, men så besluttede Gerda sig for at rejse hjem igen. Mødet havde været en stor skuffelse, antyder Finn. Nøglereplikken viser jo, at manden var fattig, mens Gerda regnede med at komme til et ”Flugten til Amerika”-land, hvor ”man bukker sig kun for at få det”, guld²⁹. Christian havde to brødre, Otto og Edvard. Han døde 1943 i Minneapolis. På den anden side skal Golla [5] have fortalt, at han endte som musiker i New York, hvor han døde, han faldt om i rendestenen.³⁰ Gerdas rejse til Amerika blev legendarisk. Hun talte om sin "trunk", udtalt på dansk, en enorm rejsekuffert, aldeles uflyttelig, undtagen for dragere. Rejsen gav hende et fællesskab med Ernst jr. [11g-2], der også havde forsøgt sig som emigrant i USA (se kapitel 4).

²⁷ Der findes en sang fra brylluppet, men af "købt" og derfor ligegyldigt indhold

²⁸ Denne og foregående oplysninger fra Finn Smith sr. i telefonsamtale med forf. 7.3.2001

²⁹ Citat fra Chr. Winthers "Flugten til Amerika", 1835, der lokkede mange danske emigranter over Atlanten

³⁰ EB til forf. 29.10.2001

Inden Gerdas afrejse fra Københavns Frihavn til Amerika blev der 13. december holdt en afskedsfest for hende, sangen fra denne er bevaret.³¹ Christian ankom til New York i marts 1916, og det fremgår af sangen, at han fik job i rustningsindustrien for "at tjene skejser". Han skulle "lave bomber" og "drejede granat", og han havde inden afrejsen, fortæller sangen, haft et lysegråt automobil med taxameter, formentlig har han forsøgt sig som hyrevognschauffør efter affæren på Kronborg. Efter hans afrejse havde Gerda måttet flytte fra deres fælles "hytte", der ifølge sangen blev vurderet og solgt, og ifølge politiets registerblade har hun i 1917 igen bopæl hos sin mor på Vesterbrogade 127. *Hvor er mine Stole, I dem ej må hole, hvad skal jeg saa sidde paa? Tag ej mine dyner*, lader sangen Gerda sige ved salget af parrets hjem. Det hjalp på hendes økonomi, da boet efter hendes far var gjort op i slutningen af 1917: *Gerda kunne altid klæ' sig fiks og fjong, vilde gerne se sig i "the latest fashion". Trods Money-Mangel var dog hun altid chic, hvordan det saa gik. Gerda kom til "Money" og saa blev hun glad. "Nu skal mine Venner have lidt god Afskedsmad, og hun siger "plis" på Amerikavis* hedder det blandt andet i sangen, der er forfattet af "A.N." Gerda og Finn står på passagerlisten for DFDS-skibet S/S United States ved afsejlingen fra København den 17. december.

Da nu Christian Smith ikke blot var Gerdas mand, men også Finns far og farfar til Finn, Jan og Asta Smith, må vi hellere have nogle fakta om ham med også:

Christian Richard Smith var søn af lingerihandler Valdemar Smith i Købmagergade, der døde som 59-årig, hvorefter hans fem yngre hustru Clara f. Rascher, der var født i Sachsen, førte forretningen videre med hjælp fra Christians bror Edvard. Valdemar Smith stammede, som det fremgår af tavlen over Smith-slægten, fra Hillerød, hvor hans far, der var født i Frederikssund, drev Slotsmøllen i Hillerød, mens Christians farmors slægt Esche har rødder i Annisse i Nordsjælland og videre tilbage i Westphalen og i Sachsen, hvorfra Esche-slægten kom til Nordsjælland i begyndelsen af 1800-tallet. Christians mors slægt, der som nævnt ligeledes var fra Sachsen, er der ingen nærmere efterretninger om. Smith-slægten består udpræget af købmænd og grosserere og var relativt velstående med mange tjenestefolk. I 1834 har gårdmand Frederik August Esche i Annisse By således syv ugifte tjenestekarle og fire tjenestepiger på sin gård samt en husholderske, en gartner gift med en kone, der gik til hænde, samt en lærerinde til at tage sig af parrets fem døtre på fra fire til 19 år.

Valdemar Smith flytter til København i 1865 og fem år senere har han som 31-årig en forretning på førstesalen i Købmagergade 27, han kalder sig da manufakturhandler. Det ændrer sig siden til lingerihandler og silkeklæde-handler. Allerede mens Christian var lille har lingerihandleren fire tjenestefolk, og han bliver senere ejer af både Købmagergade 25 og 27. I 1901 finder vi lingerihandlerens enke som indehaver og som nævnt Christians bror Edvard som "handelsbetjent" hos hende, mens en anden bror, Otto, også bor hjemme hos moderen og kalder sig handelsmand, men siden bliver han fabrikant og lever i hvert fald mindst til 1925. Han er ugift. Gjorde han det så godt, at han er manden bag finansieringen af nevøen Finn's senere omtalte kostbare rejse til Capri i 1929, som Finns enlige mor, Gerda, næppe kunne bære? Det får vi nok aldrig at vide. I Finn Smith's slægt var Christian et tabu-emne. "Det blev der aldrig snakket om", erklærede hans søn til mig i 2012, da jeg opsøgte ham - og tonefaldet viste, at det ikke var et emne, jeg skulle børe i, ligesom han også var absolut umeddelsom om sin farmor Gerdas fortid. Derimod talte han gerne om sin mor, Dutta, dennes islandske baggrund og om hvordan Duttas entré på Tandlægehøjskolen blev befordret af Islands landshøvding og kong Christian X i forening. Den konspiratoriske tone, Golla brugte, når hun i Nyborg talte om den miserable skæbne, hendes søsters eks-mand fik i Amerika, antydede da også, at her kom en tabu-emne på bane.

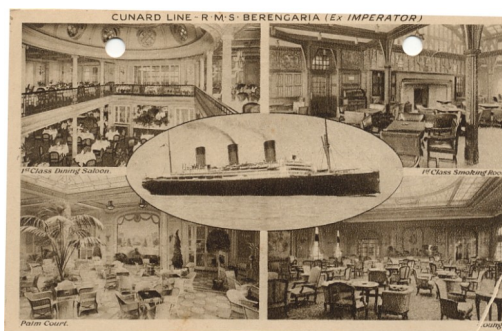
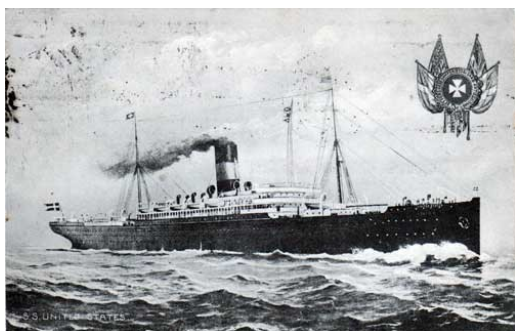
Efter Ernsts [11g-2] død i 1988 fandt hans søn Charley blandt meget andet i dødsboets gemmer et brev, Christian Smith i 1938 havde skrevet til Ernst, hvor han tigger fragtmand Brandrup om arbejde og - underforstået - hjælp til en billet retur til Danmark. "Jeg er rask og rørig", hedder det i brevet, som Charley i 2013 omtalte for mig. Fem år senere døde Christian som nævnt - ifølge familielegenden som musiker i rendestenen i New York, muntre har hans sidste år i hvert fald ikke været.

---

³¹ Modtaget af Charley 2012

Og så tilbage til hvad vi ved om Gerda - det er stadig en hel del:

Et lille præcist billede af hende får vi fra immigrationsmyndighedernes protokol: Hun ankom til karantæneøen Ellis Island i New Yorks havn med "United States" den 30. december 1918 ledsaget af

Gerda sejlede i 1918 med DFDS-skibet S/S United States (tv.), men mindes senere Atlantifarten med et fornemt Cunard Line-skib. (th.)

sin otteårige søn Finn. Hun var i besiddelse af \$80, hvor mindstegrænsen var \$50, hun havde aldrig før været i USA, hun havde billet til videre destination, som hun selv havde betalt, og hun agtede at sammenføre sig med sin ægtemand, manager Chr. Smith, 2930 Pillsburg Ave., Hotel Minneapolis, Minneapolis. Hun havde ikke til hensigt at blive statsborger i USA og hun svarede benægtende på spørgsmålene om, hvorvidt hun var polygamist eller antikristen. Hendes helbredstilstand var god, hun var 5 fod og 6½ tommer (169 cm) høj, havde sund teint, mørkeblond med blå øjne. Finn er født på Frederiksberg, deres race er skandinavisk, de kan begge skrive og læse, af slægtsreference anfører Gerda sin mor, A. Brandrup, Vesterbrogade 127, 3, København.³²

I 1945 var Gerda på et af flere sommerophold i Nyborg, hendes feriekort til nevøen er øjensynligt et, Ernst har fået tilovers: det viser et prospekt af Cunard Lines R.M.S. Berengaria (ex Imperator) med palmehave, 1. klasses rygesalon osv. Gerdas egen rejse i 1918 foregik, som det ses af billederne, på et mindre luksuøst skib.

Gerda og Finn med nevøen ca. 1922, lokaliteten er ukendt

Gerda var imidlertid også et jern, langt mindre veg end sin 13 år yngre søster Golla, måske var det nederlaget med premierløjtnanten, der havde gjort hende målbevidst, organiserende og påholdende, samtidig med at hun bevarede et lyst sind, evnen til at le og nyde livet. Det andet målelige resultat af hendes ægteskab, Finn, evnede den enlige mor at skaffe en uddannelse: Hun lod ham indskrive på den private Schneekloths Skole, hvorfra hen blev student i 1929. Som 22-årig tog han eksamen som tandlæge via en omvej hos ØK.

Tv. Gerda iført modehat ca. 1922 med nevø og søn på ukendt lokalitet. Th. Gerda i Nyborg ca. 1939 med Ernst sr., Marie og Charley.

³² En facsimile af pgl. protokolsider udbydes via internettet for \$25 af The Statue of Liberty Ellis Island Foundation Inc. Nakskov-slægten.doc

Sammen med sin onkel Axel [5d] blev Finn den, mange andre i Brandrup-familien siden kom til, når der skulle skaffes noget, hjælpes, opnås forbindelser osv. Mens Finn levede et liv i samfundets øverste lag blandt skydebrødre og golfspillere, forblev hans mors livsførelse næsten tarvelig. Efter tilbagerejsen fra Amerika måtte Gerda 25.6.1919 flytte ind hos sin mor på Halfdansgade 43. Ved folketællingen i 1925 finder vi hende og Finn i en treværelses lejlighed på 92 kvm. Valby Langgade 6, 2. tv. (dengang Valbyvej), men i 1930 er de der ikke mere; Gerda og Finn bor nu i en slags havehus, angiveligt fortsat ved det nuværende Valby Langgade, men det er ikke lykkedes at lokalisere det.

Senest i 1945 flytter hun ind i den lille treværelses lejlighed Pile Allé 19C, over gården, 1. sal til venstre, som jeg husker. En smal entré, et lille køkken med gaskomfur og tallerkenrækker samt tre små stuer: Spisestue, dagligstue og soveværelse i det typiske københavner-L. I soveværelset (hvor det hed sig Golla havde penge i madrassen) stod kanariefugleburet ved vinduet. I stuerne var der tæt besat med skabe og tunge gardiner, en gang sad vi ved et rundt bord og drak chokolade af små orange kopper.

Såvidt vides tog Gerda sig aldrig en anden mand. Desto mere energi havde hun til al mulig anden aktivitet. I efterkrigstidens mangelsamfund var hun ekspert i at "skaffe", hun var berømt for at kunne nå alt på en "omstigning", dvs. en sporvognsbillet, der modsat en "ligeud" gjaldt en rejse med mere end én sporvognstur, og som derfor kunne udstrækkes til en veritabel rundrejse i byen og hjem igen. Af billetøkonomiske grunde tog Gerda aldrig S-toget til Lyngby, men den elektriske trolleybus til sløjfen ved Lyngby kirke, hvor vi gerne hentede hende, for hun var sjov og frisk, aldrig tantet formanende. Hun havde telefon, hvad der absolut ingen selvfølge var for enlige husstande dengang, nummeret var VEster 1819v, det sidste udtaltes vega og betød, at det var en partstelefon, når en af de tre andre parthavere snakkede, meldte centralen Vester "optaget"; prøvede hun selv at ringe, kunne hun overheøre parthavernes samtaler.

Typisk for hendes foretagsomhed er måske et kort til KEB 12.11.45: *Hr. Korrespondent K.E.Brandrup, Frederiksberg Allé 20,1, V. Kære K.E. Hvis du har lyst at drikke Morgenkaffe her paa Fredag Morgen Kl. 8, da skal jeg sørge for godt Brød, det er jo næsten paa din Vej. Med venlig hilsen til jer begge Moster Gerda. Bodil er selvfølgelig velkommen, hvis hun gider, men jeg har jo travlt, jeg skal have 12 Damer om Eftermiddagen.*

Hun havde det godt med sin søster Golla og med dennes 3. mand Ernst, men måske knapt så godt med dennes søn af første ægteskab, Charley. I et af de få bevarede breve til KEB fra hende beretter hun om et Nyborg-ophold i 1947. Med Golla havde hun været på spadseretur i Teglværkskoven, til Christianslund Badehotel osv., på Theatret til Champagnegaloppen: *.... jeg havde jo en ganske dejlig tid derovre, var nogle dejlige Bilture, bl.a. Munkebo hvor der jo er en pragtfuld Udsigt, og Resten af Tiden gik jo i Huset og Haven, hvor vi tilbragte mange Timer og var "Frue". Onkel E. har det storartet. Charley er jo en Lurendrejer, ham stoler man ikke paa, han kan lyve frækt lige op i Ansigtet...*³³ KE ferierer i Hundested, som hun kender godt fra egne ophold, hun beder ham samle "Kæmper" til Fuglene og lidt små fyrregrene til at sætte i deres bur.

Tv. Gerda til fest hos sin bror Axel i 1952, mf. med sin søster Golla i Nyborg i 1955 og th. mit foto af hende (th.) og Golla omgivet af familie i Lyngby i 1959.

Hendes søster Britta [5b] skrev sangen til Gerdas 70 års fødselsdag 16.11.1954 og nævnte flere af de sider, hun huskes for: *Til Fuglene skal strøs lidt Sand, de maa ej heller mangle Vand. I gerne ringe maa imens, til Klokken 9 har jeg Audiens..... - Saa tager jeg til Byen ind, alt klares på en Omstigning..... - Jeg maa skam ogsaa*

³³ Brev fra Gerda til KEB, af sidstnævnte dateret 25.8.1947

op i Zoo, der møder jeg Hr. Reventlow, hver Dyrepasser gør Honnør..... - og til Fabricius maa jeg hen, ak ja jeg har saa meget Rend, hos ham jeg gode Piller faar, så jeg bli'r sikkert 100 Aar.... - , Og Børnene de kære tre, saa gerne vil Gak-gaken se. Hver Onsdag gi'r hun Middagsmad, hun blot ved Tanken smiler glad.....- om Aft'nen vil jeg se en Film, samt Skuespil med "Lauring" i. Kort sagt jeg vil skam more mig, for saa gaar livet som en Leg.

Blandt Gerdas veninder var den allerede nævnte [21c-5] Erna Bombak, hendes farmors brordatter. Erna havde to ældre søstre, Hilda og Clara og Erna. Clara havde en butik Ndr. Frihavsgade 27, deres far var lappeskrædder i Sølvgade. Erna var en enkelt gang med i Lyngby, og i 1961 sender Gerda feriekort fra Himmelbjerget, hvor Erna skriver med under. Kendt var Gerda også for sin tilknytning til Den konservative Vælgerforening på Frederiksberg, hvori hun havde talrige veninder.

"Du bliver 100", sagde Golla til hende under indtryk af hendes energi, selv var hun mere til det mondæne dameblad "Tidens Kvinder", en cerut og radioens wienerklassik i middagsstunden. Efterhånden som Gerdas helbred blev skrøbeligere, fik hun ved hjælp fra Axel [5d] en plads på det privatejede, dengang logestyrede Kredsens Hus på Troels Lundsvej på Frederiksberg, hvor jeg besøgte hende 23.2.1972 og fik det billede af hendes farfar P.V.Jensen, der i 1907 var gået til Britta [5b]. Hun døde 31.10.1976. Hendes aske blev deponeret i askefællesgravnen Birkelunden på Søndermarkens kirkegård, der er således ingen gravsten.

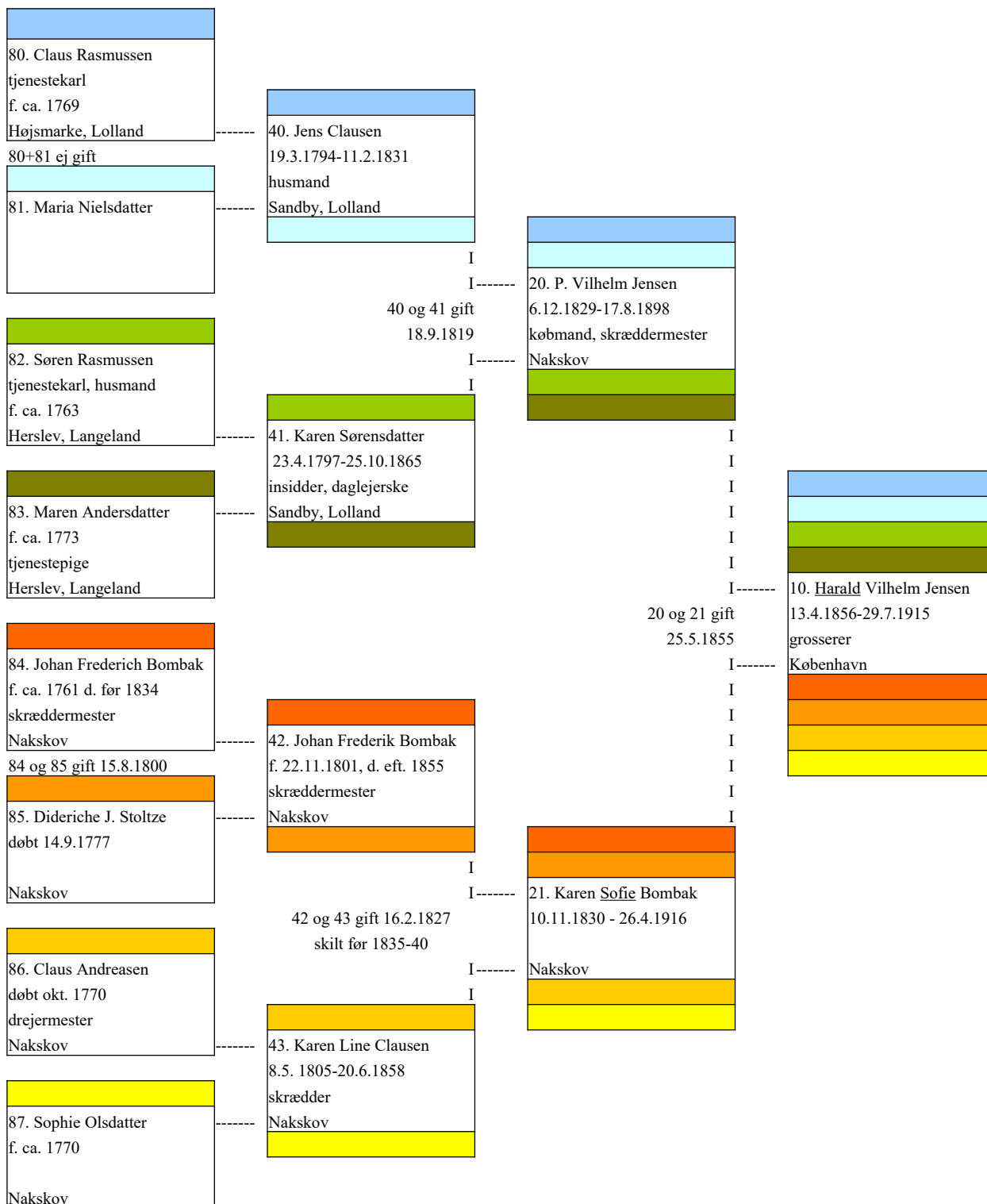
Ø. tv. med uret: Gerda i Lyngby, s.s. ved spisebordet med Golla (tv.), s.s. (yderst th.) ved Søren's konfirmation i 1966, hendes lejlighed Pile Allé 19C, l. tv. fotograferet i 2003, dødsannoncen i Berlingske 1976, og da Gerda (th.) får hun fløde til kaffen af sin søster i 1970 i Lyngby.

--oOo--

Note: Den oprindelige beretning om Nakskov-slægten fortsætter med udførlige beretninger om Gerdas fire yngre søskende Axel, Britta, Golla og Sven samt om disses ægtefæller, børn og ætlinge, hvoraf de fleste tog navnet Brandrup. Denne del af beretningen kommer imidlertid for tæt på mange nulevende og udelades derfor i nærværende, offentliggjorte udgave. Forf.

Note:

42. Johan Frederik Bombak, se Nakskov-slægten II, Bombak-linjen

82. Søren Rasmussen, søn af 164 gårdmand Rasmus Clausen, Herslev, Lindelse, f. ca. 1740, og hans hustru 165 Dorthe Hansdatter, f. ca. 1749.

83. Maren Andersdatter tjener 1787 hos Peder Larsen, f. ca. 1753 og Ellen Jørgensdatter, f. ca. 1760, gårdfolk i Herslev By, Lindelse.

85. Dideriche Stoltze, se Nakskov-slægten II, Stolze-linjen

86. Claus Andraesen er søn af 172 drejer Andreas Michelsen